

LANDBOUWONDERWIJS IN DRENTE

Kwantitatieve en kwalitatieve analyse
van de belangstelling
van de boerenzoons
voor het landbouwdagonderwijs

L 1
361 B

R a p p o r t 3 6 1

L a n d b o u w - E c o n o m i s c h I n s t i t u u t
A f d e l i n g S t r e e k o n d e r z o e k

236269

I N H O U D		Blz.
WERKCOMMISSIE PROVINCIAAL ONDERZOEKCENTRUM		2
WOORD VOORAF		3
INLEIDING		4
HOOFDSTUK I	EEN TWEETAL KWANTITATIEVE ASPECTEN	6
	§ 1. De landbouwkundige scholing van de Drentse landbouwers	
	§ 2. Het leerlingental van de Drentse landbouwscholen	
HOOFDSTUK II	DE BELANGSTELLING VOOR HET LANDBOUW- ONDERWIJS, REGIONAAL GEZIEN	11
HOOFDSTUK III	DE BEDRIJFSGROOTTE EN DE BELANGSTELLING VOOR HET LANDBOUWONDERWIJS	16
HOOFDSTUK IV	PROGNOSE VAN HET AANTAL LEERLINGEN VAN DE LAGERE LANDBOUWSCHOLEN	21
HOOFDSTUK V	BEGAAFDHEID VAN DE BOERENZOONS DIE LANDBOUWONDERWIJS VOLGEN	25
	§ 1. Opvattingen over selectie en hierop betrekking hebbende gegevens	
	§ 2. Resultaten van onderzoek in Drente	
	1. Onderzoek volgens de doublures- methode	
	2. Onderzoek met gebruikmaking van de resultaten van intelligentie- tests	
SAMENVATTING		47
LIJST VAN BIJLAGEN		52

WERKCOMMISSIE AGRARISCH-SOCIOLOGISCH EN -SOCIOGRAFISCH ONDERZOEK
VAN HET PROVINCIAAL ONDERZOEKCENTRUM VOOR DE LANDBOUW IN DRENTE

Leden

H. Dekker (voorzitter)	Drentsche Christelijke Boeren- en Tuindersbond en Christelijke Veenkoloniale Landbouwbond	Smilde
Ir. Th. J. Tienstra (secr.)	College van Consulents en Bestuur Onderzoekcentrum	Emmen
F. Alberti - ten Wolde	Bond van Plattelandsvrouwen	Ruinerwold
Ir. J. Bouma	Aartsdiocesane R.-K. Boeren- en Tuindersbond	Groningen
J.H. Huying- Jeuring	Christelijke Bond van Plattelandsvrouwen	Westdorp
H. Meijer Hzn.	Landarbeidersbonden	Assen
Drs. J.W. Pannekoek	Drents Landbouwgenootschap en Veenkoloniale Boerenbond	Assen
E.H. Pott	Drents Landbouwgenootschap en Veenkoloniale Boerenbond	Borger
Drs. C. Voormolen	Drents Economisch Technologisch Instituut	Assen
Adviserende leden		
Ir. J.D. Dorgelo	Landbouw-Economisch Instituut	Rolde
Ir. J. Verkoren	Cultuurtechnische Dienst	Assen
Dr. M.A.J. Visser	Landbouw-Economisch Instituut	's-Gravenhage
Onderwijsdeskundigen		
Ir. G. Blok	Directeur Christelijke Middelbare Landbouwschool	Hoogeveen
Ir. J. Borkhuis	Directeur Rijks Middelbare Landbouwschool	Emmen
Ir. J.Th. Smeding	Directeur Rijks Middelbare Landbouwschool	Meppel
Ir. A. Vedder	Rijkslandbouwconsulent	Assen
Ir. J.R. te Velde	Directeur Rijks Middelbare Landbouwschool	Assen

WOORD VOORAF

Op verzoek van de Werkcommissie Agrarisch-Sociologisch en Sociografisch Onderzoek van het Provinciaal Onderzoekcentrum voor de Landbouw in Drente heeft de afdeling Streekonderzoek van het Landbouw-Economisch Instituut in 1958 een aanvang gemaakt met een onderzoek naar de mate van belangstelling van de Drentse boerenzoons voor het landbouwdagonderwijs.

Aanleiding tot dit initiatief was onder andere het verschijnsel van het verminderen van het aantal leerlingen aan de lagere landbouwscholen in deze provincie.

Gedurende de uitvoering van dit kwantitatieve onderzoek stuitte men op de omstandigheid dat in de meeste Drentse gemeenten de leerlingen van de zesde klassen van de lagere scholen een opleidingsadvies ontvangen, nadat zij een intelligentietest hebben afgelegd. Bovengenoemde werkcommissie sprak in dit verband de wens uit ook het aspect van de begaafdheid van de boerenzoons bij het landbouwonderwijsonderzoek te betrekken.

Het rapport is samengesteld door ir. J.D.Dorgelo, destijds wetenschappelijk medewerker in Drente van de afdeling Streekonderzoek van het Landbouw-Economisch Instituut, in nauw overleg met de Werkcommissie Agrarisch-Sociologisch en Sociografisch Onderzoek van het Provinciaal Onderzoekcentrum voor de Landbouw in Drente, voor dit doel aangevuld met enkele landbouwonderwijsdeskundigen. Bij de verzameling van de statistische gegevens is veel medewerking verleend door de directeuren van de landbouwscholen in Drente en naaste omgeving, de inspecteurs van het lager landbouwonderwijs in de 1e en 2e inspectie, de inspecteurs van het lager onderwijs in Drente, een groot aantal hoofden van lagere en uloscholen in deze provincie, drs. G.N. Kema, destijds psycholoog bij het Groninger Instituut voor Toegepaste Psychologie en Psychotechniek te Groningen en de plaatselijke bureauhouders van de Provinciale Voedselcommissaris voor Drente te Assen.

DE DIRECTEUR,

's-Gravenhage, februari 1961 (Prof.dr. A. Kraal)

INLEIDING

De hedendaagse landbouw stelt aan de bedrijfshoofden aanzienlijk hogere eisen dan omstreeks het begin van deze eeuw het geval was. Destijds kwam het er in de eerste plaats op aan, dat de stofopbrengsten per ha cultuurgrond en de produktie per dier zo hoog mogelijk werden opgevoerd. Dit streven, gestimuleerd door het landbouwkundig onderzoek en de Rijkslandbouwvoorlichtingsdienst, heeft in Nederland tot opmerkelijke resultaten geleid, welke eveneens een vergroting van de arbeidsproduktiviteit en de welvaart van de agrarische bevolkingsgroep ten gevolge hadden. Sinds de laatste oorlog is de ontwikkeling van onze nationale economie in een snel tempo in de richting van verdere industrialisatie gegaan, hetgeen de positie van de landbouw in sterke mate heeft beïnvloed. Men kan de agrarische produktie nu eenmaal niet los van de overige bedrijfstakken zien. In de industriële sector bestaat een omvangrijke vraag naar arbeidskrachten, zodat men kan spreken van volledige werkgelegenheid en zelfs van een overspannen arbeidsmarkt. Mede door de verhoging van de arbeidsproduktiviteit in de industrie konden de arbeidslonen stijgen, waardoor de welvaart in deze sector belangrijk toenam. In de agrarische bedrijfstak valt een stijging van het kostenniveau waar te nemen, terwijl de opbrengstprijzen van de akkerbouwprodukten sinds 1951-1952 een dalende tendentie vertonen. De rentabiliteit in de landbouw liep dan ook terug, met name op de akkerbouwbedrijven en de gemengde zandbedrijven. Bedroeg de opbrengst per f. 100,- kosten op deze beide bedrijfstypen in 1951-1952 nog respectievelijk f. 148,- en f. 108,-, in 1958-1959 was deze gedaald tot respectievelijk f. 113,- en f. 101,- 1).

De divergentie tussen beide produktiesectoren kan slechts worden verminderd door te streven naar een verdere stijging van de produktiviteit in de landbouw per arbeidskracht door aanpassing van de agrarische voortbrenging aan de veranderde structuur van kosten en prijzen. Dit doel kan weliswaar door de bedrijfshoofden niet worden bereikt zonder hulp van buitenaf ter verbetering van de externe produktieomstandigheden (verkaveling, ontsluiting, nutsvoorzieningen, bedrijfsvergroting, goede financieringsmogelijkheden), doch ten aanzien van de aanpassing van de interne bedrijfsvoering hangt zeer veel van de landbouwers zelf af. Zij dienen een open

- 1) L.E.I.-gegevens uit "Statistisch overzicht 1958-1959 van de uitkomsten van landbouwbedrijven", Bedrijfseconomische Mededelingen, N°. 32, februari 1960. Wellicht ten overvloede zij erop gewezen, dat de vermelde rentabiliteitsgegevens niet maatgevend zijn voor de ontwikkeling van het arbeidsinkomen van de boeren.

oog te hebben voor de eventueel aanwezige mogelijkheden tot vermindering van de arbeidsbezetting, uitbreiding van motorisering en mechanisatie, intensivering van het produktieplan en bedrijfsvergroting. Behalve voldoende bedrijfstechnische kennis vereist het een en ander een grondig bedrijfseconomisch en financieel inzicht, dat alleen kan worden verkregen door een doelmatige (ook theoretische) opleiding van de toekomstige bedrijfshoofden. Een diploma van een lagere landbouwschool mag dan ook zeker wel als minimumeis worden gesteld.

Thans is dit opleidingsniveau evenwel door de huidige landbouwers nog bij lange na niet bereikt, ook in de provincie Drente niet. Tegelijkertijd valt bij een groot deel van de lagere landbouwscholen in de afgelopen jaren een vermindering van het aantal leerlingen waar te nemen. Het is begrijpelijk, dat deze ontwikkeling (in hoofdstuk I wordt hierop nader teruggekomen) in landbouwkringen, met name in die van het landbouwonderwijs, aanleiding geeft tot een zekere mate van verontusting. De mogelijkheid is echter ook stellig aanwezig, dat in de eerste naoorlogse jaren meer boerenzoons de lagere landbouwscholen bezochten dan er plaatsingskansen waren in de landbouw. In het laatste geval zou een zekere daling van het leerlingental een gunstig verschijnsel zijn. Het is duidelijk, dat de huidige gang van zaken slechts dan op een juiste wijze kan worden beoordeeld, indien men de belangstelling van de boerenzoons voor het landbouwdag- onderwijs vergelijkt met de bestaande behoefte aan gediplomeerden. In dit rapport zal hiertoe voor Drente een poging worden gedaan, waarbij getracht zal worden eventuele verschillen tussen de delen van de provincie op te sporen.

In aansluiting aan de kwantitatieve zijde van de belangstelling voor het landbouwdagonderwijs zal in hoofdstuk V de kwalitatieve kant van deze zaak worden besproken. Van veel belang is immers ook de vraag, welke boerenzoons na de lagere school agrarisch voortgezet onderwijs gaan volgen en in de landbouw werkzaam zullen blijven. Uit enkele onderzoeken is gebleken, dat er aanwijzingen zijn, dat de meer begaafde zoons de landbouw verlaten, waardoor de plattelandssamenleving op den duur zou kunnen bestaan uit een relatief groot aantal personen, wier intelligentie beneden het gemiddelde van de vorige generatie ligt 1). Wij willen er hier reeds op wijzen, dat hetgeen over dit onderwerp in hoofdstuk V is vermeld eveneens ten dele dient te worden beschouwd als een indicatie van een ontwikkeling in een bepaalde richting.

1) Bijvoorbeeld H. van Harten: "Schoolprestatie, migratie en selectie", 1953 (niet-gepubliceerde scriptie van de afdeling Sociologie en Sociografie van de Landbouwhogeschool, Wageningen); zie overigens hoofdstuk V, § 1.

HOOFDSTUK I

EEN TWEETAL KWANTITATIEVE ASPECTEN

§ 1. De landbouwkundige scholing van de Drentse landbouwers

De eerste concrete gegevens omtrent de belangstelling van de landbouwers voor het landbouwonderwijs zijn verzameld bij de door het Centraal Bureau voor de Statistiek in mei 1955 gehouden landbouwteiling. Aan de bedrijfshoofden is toen de vraag gesteld, of zij en hun medewerkende zoons landbouwonderwijs hadden gevolgd en zo ja, of dit cursus- dan wel dagonderwijs betrof. De aldus verkregen cijfers zijn gepubliceerd door de afdeling Sociologie en Sociografie van de Landbouwhogeschool te Wageningen 1). In principe verschaffen deze gegevens nauwkeurig inzicht in de mate, waarin de landbouwers in mei 1955 landbouwonderwijs hadden gevolgd; als zodanig zijn zij uitermate interessant. Bovendien is de huidige ontwikkeling met betrekking tot het volgen van landbouwonderwijs tot op zekere hoogte uit de cijfers af te leiden, daar de landbouwers zijn gesplitst in drie categorieën naar leeftijd: bedrijfshoofden van 35 jaar en ouder, bedrijfshoofden jonger dan 35 jaar en meewerkende zoons van 25 jaar en ouder. De gegevens over laatstgenoemde categorie zijn echter niet geheel betrouwbaar 2).

Uit de aangehaalde publikatie zijn ten aanzien van de situatie in Drente de volgende bijzonderheden van betekenis.

Het is gebleken, dat alleen in Noordbrabant meer dan de helft van de bedrijfshoofden met hoofdberoep landbouwer enigerlei vorm van landbouwonderwijs had gevolgd (bijlage 2). In de overige provincies werd de 50% niet bereikt. Het laagste percentage kwam voor in Zuidholland (32%), terwijl Drente en Zeeland de zevende en achtste plaats innamen (37%). Men kan dus zeker wel concluderen, dat de toestand in Drente niet bijzonder rooskleurig was. Algemeen is het verschijnsel, dat de landbouwers op de grotere bedrijven relatief meer landbouwonderwijs hadden genoten dan hun collega's op de kleinere bedrijven.

Binnen de provincie Drente zijn enkele vrij grote afwijkingen van het gemiddelde te constateren. Zo was het percentage bedrijfshoofden met landbouwonderwijs in het Veen- en zandgebied 10% hoger, in de Noordelijke randgemeenten 10% lager dan het gemiddelde voor de provincie (tabel 1) 3). Deze verschillen hangen ongetwijfeld samen met het relatief kleine aantal kleine bedrijven in de Veenkoloniën en het naar verhouding grote aantal in de Noordelijke randgemeenten.

- 1) Ir.A.W.van den Ban, "Boer en landbouwonderwijs", bulletin No.6, 1957.
- 2) Idem, blz. 16, noot 6.
- 3) Voor de indeling van Drente in landbouwgebieden wordt verwezen naar bijlage 3 en kaart 2.

Tabel 1

BEDRIJFSHOOFDEN MET LANDBOUWONDERWIJS NAAR GROOTTE
VAN BEDRIJF

Gebied	Percentage bedrijfshoofden (hoofdberoep landbouwer) met landbouwonderwijs				totaal
	in de grootteklasse				
	1 - 5 ha	5 - 10 ha	10 - 20 ha	≥ 20 ha	
Noordelijke randgemeenten	14	23	43	56	27
Zandgebied	15	31	44	57	35
Veen- en zandgebied	21	34	52	71	47
Zuidelijke randgemeenten	22	36	47	62	33
Drente	17	32	47	63	37

Bron: C.B.S.-landbouwtelling mei 1955.

De voorgaande alinea's hadden betrekking op alle vormen van landbouwonderwijs gezamenlijk (cursussen, lager, middelbaar en hoger landbouwonderwijs (zie bijlage 1). Wanneer men een splitsing aanbrengt in dagonderwijs en cursusonderwijs, zoals in tabel 2 is gedaan, blijken de oudere bedrijfshoofden, zowel in Drente als in de aangrenzende provincies, meer cursussen dan volledig dagonderwijs te hebben gevolgd. Slechts ruim een tiende van deze bedrijfshoofden van 35 jaar en ouder had in Drente een landbouwschool bezocht, terwijl dit gedeelte voor de Noordelijke en Zuidelijke randgemeenten nog iets kleiner was. Deze op zichzelf ongunstige situatie hangt samen met het feit, dat in 1935 in Drente nog slechts zes landbouwscholen bestonden (bijlage 6), vóór 1920 niet meer dan twee, nl. de landbouwinterscholen te Meppel en Emmen. Het overgrote deel van de oudere bedrijfshoofden was dus niet in staat na de lagere school landbouwdagonderwijs te volgen.

Een geheel ander beeld vertoont de groep bedrijfshoofden jonger dan 35 jaar. Niet alleen immers was het percentage van deze categorie, met welke vorm van landbouwonderwijs dan ook, in Drente ruim tweemaal zo groot als dat van de oudere groep bedrijfshoofden (een sterkere toeneming dan in Groningen, Friesland en Overijssel), maar tevens valt een aanzienlijke verschuiving in het oog in de aard van het onderwijs ten voordele van het dagonderwijs. De jongere generatie had in Drente voor ruim 40% een lagere landbouwschool, middelbare landbouwschool, (voorheen landbouwinterschool) of hogere landbouwschool (voorheen

middelbare landbouwschool) bezocht. De achterstand in de Zuidelijke randgemeenten ten opzichte van het provinciale gemiddelde blijkt door de jongere boeren bijna geheel te zijn ingelopen; de Noordelijke randgemeenten daarentegen komen ook ten aanzien van de jeugdige bedrijfshoofden nog ongunstig voor de dag.

Tabel 2

BEDRIJFSHOOFDEN MET LANDBOUWONDERWIJS NAAR LEEFTIJD

Gebied	Percentage bedrijfshoofden (hoofdberoep landbouwer)					
	35 jaar en ouder met landbouwonderwijs			jonger dan 35 jaar met landbouwonderwijs		
	totaal	dagon- derwijs	in cur- susvorm	totaal	dagon- derwijs	in cur- susvorm
Noordelijke randgemeenten	23,7	8,4	15,3	50,1	28,5	21,5
Zandgebied	31,7	10,1	21,6	69,3	44,3	25,0
Veen- en zandgebied	44,2	16,6	27,6	76,1	47,4	28,4
Zuidelijke randgemeenten	30,8	9,0	21,8	71,2	40,7	30,5
Drente	34,2	11,4	22,8	70,3	43,3	27,0
Groningen	43,6	20,4	23,2	75,8	54,2	21,6
Friesland	36,7	9,5	27,2	69,4	36,2	33,2
Overijssel	36,6	7,4	29,2	71,5	35,9	35,6

Bron: C.B.S.-landbouwteiling mei 1955.

De conclusie, welke men uit bovenstaande gegevens kan trekken, is dus deze, dat sprake is van een voortgaande verbetering in de landbouwkundige scholing van de Drentse boer, hoewel niet met zekerheid valt te zeggen, dat binnen afzienbare tijd vrijwel alle landbouwers minstens het diploma van de lagere landbouwschool zullen bezitten.

Een door het L.E.I. in 1957 ingestelde enquête in de gemeenten Rolde en Ruinen bracht aan het licht, dat van de 192 boerenzoons van 15-19 jaar 72 % in de landbouw werkte (inclusief de zoons, die lagere of middelbare landbouwschool bezochten). Van deze 138 zoons was de landbouwkundige scholing als volgt:

agrarisch middelbaar dagonderwijs	18 %
agrarisch lager dagonderwijs	57 %
agrarisch dagonderwijs	75 %
agrarisch cursusonderwijs	7 %
agrarisch onderwijs	82 %
zonder landbouwonderwijs	18 %

Vergeleken met de scholing van de bedrijfshoofden jonger dan 35 jaar in het Zandgebied (tabel 2) betekent dit een verhoging van het percentage met landbouwdagonderwijs van 44 tot 75. In verband met de te verwachten afvloeiing van een gedeelte der 15-19-jarigen uit de landbouw (grotendeels niet agrarisch geschoolden) zal het percentage van deze leeftijdsklasse, werkzaam in de landbouw, met agrarisch dagonderwijs mettertijd toenemen tot omstreeks 90.

§ 2. Het leerlingental van de Drentse landbouwscholen

Het in de inleiding gesignaleerde verschijnsel van het teruglopen van het leerlingental aan de landbouwscholen valt af te lezen uit de gegevens in bijlage 6 en tabel 3. Aan het einde van het schooljaar 1959-1960 bestonden in de provincie Drente 20 lagere en 4 middelbare landbouwscholen. Uit de oprichtingsjaren (bijlage 6) blijkt, dat de Rijks Middelbare Landbouwscholen te Meppel en Emmen de oudste landbouwscholen zijn. In de periode 1920-1930 zijn de eerste lagere landbouwscholen gesticht, namelijk te Vries (algemeen) en te Hoogeveen (protestant-christelijk). De lagere landbouwscholen te Dwingeloo, Borger, Smilde en Westerbork volgden in de jaren dertig. De grootste uitbreiding van het aantal landbouwscholen had echter plaats tussen 1940 en 1950, toen niet minder dan 13 lagere en 2 middelbare landbouwscholen tot stand kwamen.

Tabel 3

LEERLINGENAANTAL LANDBOUWSCHOLEN 1953-1960

Landbouwgebied	Indexcijfers van het leerlingental bij het begin van het schooljaar (1953-1954 = 100)							
	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960
	'54	'55	'56	'57	'58	'59	'60	'61
Lagere landbouwscholen in:								
Noordelijke randgemeenten	100	114,9	117,6	104,1	87,8	59,5	68,9	70,3
Zandgebied	100	100,2	96,8	84,0	74,9	67,4	75,1	77,9
Veen- en zandgebied	100	105,6	104,2	95,6	83,6	70,3	78,9	81,4
Zuidelijke randgemeenten	100	97,4	98,7	97,4	89,7	83,2	80,2	77,6
21 l.l.s.	100	101,6	100,6	92,6	82,7	72,9	77,5	78,4
4 m.l.s.	100	95,4	94,4	96,8	104,6	109,8	109,8	104,2
25 landbouwscholen	100	100,6	99,5	93,3	86,3	78,9	82,8	82,6

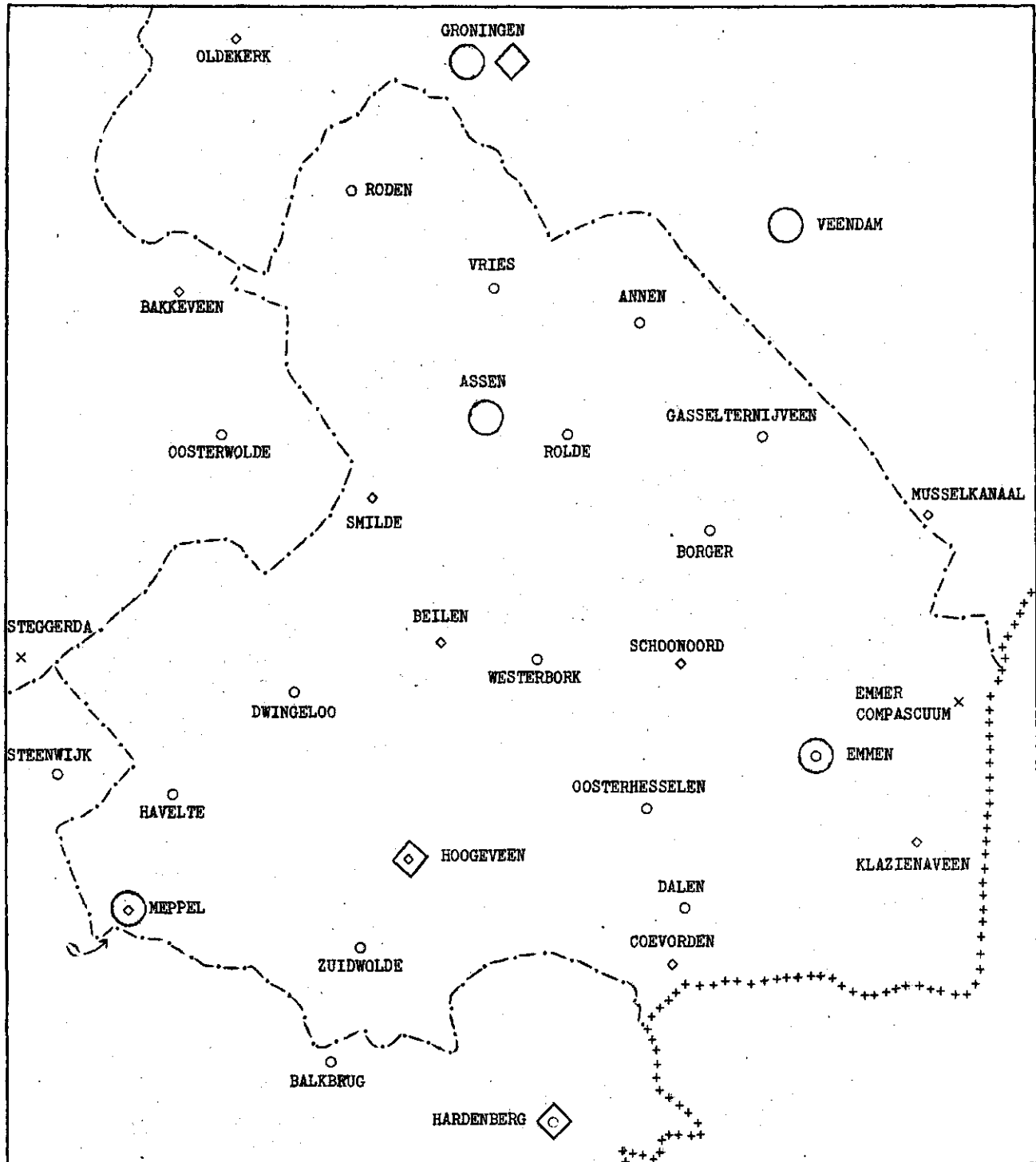
Bron: Opgaven van de directeuren.

In vorenstaande tabel zijn de aantallen leerlingen per schooljaar getotaliseerd voor de 4 middelbare en voor de 21 lagere landbouwscholen, bij de laatste tevens per landbouwgebied naar de vestigingsgemeenten van de scholen. De aantallen zijn weergegeven in de vorm van indexcijfers. Hieruit blijkt duidelijk, dat het leerlingental bij het lager landbouwonderwijs, provinciaal gezien, sedert 1954 voortdurend is gedaald tot 1959 en wel in sterke mate van 1956 af. De grootste daling had plaats in de Noordelijke randgemeenten (40%), de afneming was het kleinst in de Zuidelijke randgemeenten (17%). In eerstgenoemd gebied en in het Veen- en zandgebied valt in de eerste jaren na 1953 een toeneming van het aantal l.l.s.-leerlingen te constateren; in 1956 respectievelijk 1955 begon pas de afneming. In het jaar 1959-'60 is een herstel ingetreden, behalve in de Zuidelijke randgemeenten. De toeneming in dit jaar kan echter samenhangen met de naoorlogse geboortegolf en derhalve van tijdelijke aard zijn. Het aantal leerlingen bij het middelbaar landbouwonderwijs daarentegen daalde tot 1955-1956; daarna geleidelijk toe en nam in 1960 weer iets af.

De werkelijke aantallen leerlingen zijn per school weergegeven in bijlage 6. Hieruit blijkt, dat niet aan alle scholen het leerlingental is gedaald. Zo valt een stijging te constateren bij de lagere landbouwschool te Emmen (opgericht in 1954), de Christelijke lagere landbouwschool te Meppel (opgericht in 1953) en de Christelijke middelbare landbouwschool te Hoogeveen (opgericht in 1947). Over de zevenjarige periode 1953-1960 is het leerlingental aan de lagere landbouwschool te Rolde en te Oosterhesselen en de 3 Rijksmiddelbarelandbouwscholen, op de lange termijn gezien weinig of niet gewijzigd. De overige lagere landbouwscholen (17 van de 21) vertonen echter een afnemend aantal leerlingen. Met name de scholen te Schoonoord en Borger (40-50%) en die te Roden, Westerbork, Dwingeloo, Gasselternijveen, Emmercompasuum, Smilde en Hoogeveen (30-40%) hebben een aanzienlijke afneming te verwerken gehad. De grote vermindering van het aantal leerlingen aan de school te Borger is ten dele veroorzaakt door de omstandigheid, dat deze school zijn voorsprong als proefschool met het nieuwe leerplan verloor, naarmate andere scholen ook hierop overschakelden. Thans is de situatie deze dat de lagere landbouwscholen te Schoonoord, Annen, Gasselternijveen en Emmercompasuum 40 leerlingen of minder tellen (schooljaar 1960-1961). De school te Dalen is in 1959 opgeheven, waardoor met name de lagere landbouwschool te Oosterhesselen een aanzienlijke leerlingenwinst boekte in dat jaar. De grootste scholen treft men thans aan te Hoogeveen, Coevorden, Oosterhesselen en Smilde.

Als belangrijkste conclusie is te vermelden de afneming van het aantal leerlingen aan de lagere landbouwscholen in Drente met ruim 350 in 5 jaar tijds (dit is 24%), welk verschijnsel in zijn algemeenheid zonder nader onderzoek niet is te verklaren.

LANDBOUWSCHOLEN

○ algemene
 ◇ christelijke
 x rooms-katholieke } lagere landbouwschool

○ rijks
 ◇ christelijke } middelbare landbouwschool

De school in Dalen in 1959 opgeheven, in Steggerda in 1960.

HOOFDSTUK II

DE BELANGSTELLING VOOR HET LANDBOUWONDERWIJS, REGIONAAL GEZIEN

Ten einde na te gaan in hoeverre de in hoofdstuk I vermelde sterke teruggang in het aantal leerlingen aan de landbouwscholen verontrustend moet worden genoemd, is het in de eerste plaats noodzakelijk de belangstelling van de zijde van de Drentse boerenzoons voor het landbouwonderwijs meer in concreto te bepalen. Daarnaast dient de behoefte aan gediplomeerde zoons te worden vastgesteld ter vergelijking met de belangstelling.

De gegevens met betrekking tot de belangstelling zijn verzameld door middel van enkele enquêtes onder de directeuren van de landbouwscholen, (bijlagen 4 en 5). In eerste instantie is een splitsing gemaakt van de in de jaren 1956 - 1960 gediplomeerde leerlingen naar het beroep van de vader in : boerenzoons, landarbeiderszoons en zoons van niet-agrariërs. Het resultaat hiervan is weergegeven in tabel 4.

Tabel 4

GEDIPLOMEERDE ZOONS VAN LANDARBEIDERS EN NIET-AGRARIËRS
1956-1960

	Aantal gediplo- meerden	Percentage zoons van	
		land- arbeiders	niet- agrariërs
Lagere landbouwscholen in:			
Noordelijke randgemeenten	103	1,0	12,5
Zandgebied	593	2,9	2,9
Veen- en zandgebied	450	7,1	3,1
Zuidelijke randgemeenten	519	3,5	4,2
Drente	1665	4,0	4,0
Middelbare landbouwscholen	601	0,5	6,5

Bron: L.E.I.-enquêtes 1958 en 1960.

Zoons van landarbeiders blijken vrijwel niet voor te komen onder de leerlingen van de middelbare landbouwscholen. Alleen in het Veen- en zandgebied bereikt het percentage van deze categorie aan de lagere landbouwscholen een noemenswaardige grootte, nl. 7,1. Dit wordt voornamelijk veroorzaakt door de lagere landbouwschool te Emmercompascuum, waar in genoemde vijf jaren ruim 1/5 deel van de gediplomeerde leerlingen uit landarbeiderszoons bestond.

Zoons van niet-agrariërs komen in gelijke mate voor onder de lagere landbouwschoolleerlingen als landarbeiderszoons, nl. 4 %. Opmerkelijk is echter, dat aan de middelbare landbouwscholen nog 6,5 % van de gediplomeerden wordt gevormd door zoons uit de niet-agrarische sector. Tevens is het percentage zoons van niet-agrariërs relatief hoog in de Noordelijke randgemeenten. In dit gebied is slechts één school gevestigd te Roden (geïndustrialiseerd platteland). Ook de lagere landbouwscholen te Smilde en Meppel hebben vrij veel van deze leerlingen gehad.

Om vervolgens het aanbod van gediplomeerde boerenzoons per gemeente te kunnen bepalen zijn deze per school gesplitst naar de gemeenten van herkomst (woongemeenten). Bij de lagere landbouwscholen is een correctie aangebracht voor die scholen, welke in de jaren 1956-1960 zijn overgeschakeld op het nieuwe leerplan, waardoor twee klassen gelijktijdig zijn gediplomeerd. Van de gediplomeerden van de middelbare landbouwscholen zijn alleen de boerenzoons zonder vooropleiding aan de lagere landbouwschool opgenomen om dubbeltellingen te voorkomen. Tenslotte moest rekening worden gehouden met de Drentse boerenzoons die scholen in Groningen, Friesland en Overijssel hebben doorlopen.

De cijfers van de middelbare landbouwscholen zijn afzonderlijk vermeld in tabel 5. Met name de school te Meppel betreft veel boerenzoons van buiten de provincie (+ 40 %), terwijl bijna 4/5 van de gediplomeerde Drentse boerenzoons een vooropleiding aan een lagere landbouwschool heeft gevolgd.

Tabel 5

AAN MIDDELBARE LANDBOUWSCHOLEN IN DRENTE GEDIPLOMEERDE
BOERENZOONS

1956 - 1960 ¹⁾

School	Aantal boerenzoons uit Drente		
	totaal	met voorop- leiding l.l.s.	zonder voorop- leiding l.l.s.
Assen	160	142	18
Emmen	152	100	52
Hoogeveen	97	86	11
Meppel	100	77	23
Drente	509	405	104

Bron: L.E.I.-enquêtes 1958 en 1960.

Uit gedetailleerde gegevens betreffende de Drentse boerenzoons die in 1959 en 1960 aan middelbare landbouwscholen zijn gediplomeerd (tabel 6), blijkt, dat 16 % eerst een ulo en 4 % een h.b.s.

heeft bezocht (geheel of gedeeltelijk). Omstreeks 10 % van de aan lagere landbouwscholen gediplomeerde boerenzoons had eveneens ulo genoten, overwegend slechts één of twee jaren.

Tabel 6

VOOROPLEIDING VAN AAN LANDBOUWSCHOLEN GEDIPLOMEERDE
DRENTSE BOERENZOONS
1959 en 1960

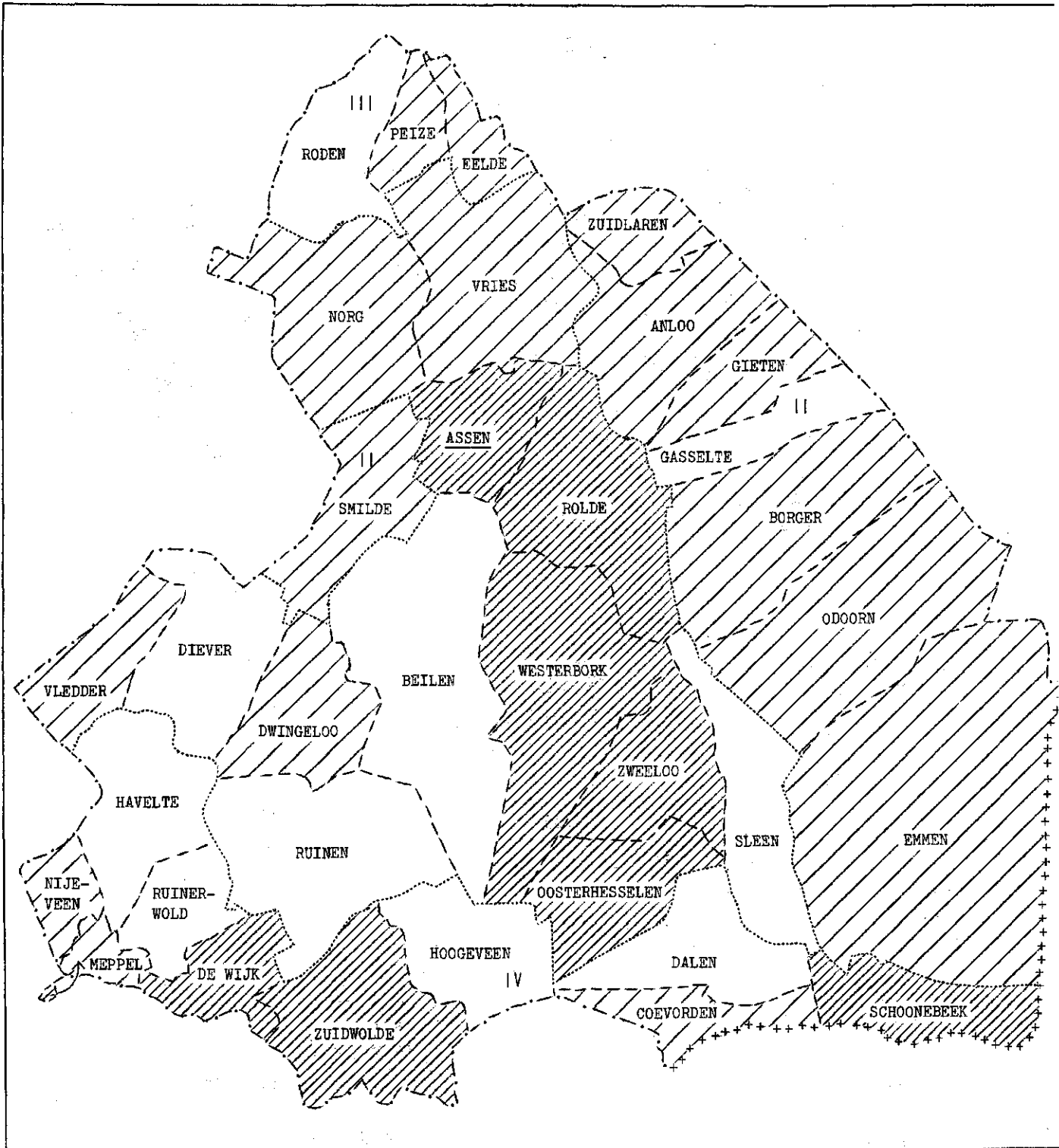
Vooropleiding	Percentage gediplomeerden aan	
	m.l.s.	l.l.s.
Alleen lager onderwijs	-	87,0
L.l.s. (met diploma)	74,9	-
L.l.s. (zonder diploma)	3,8	-
Lagere tuinbouwschool	-	1,2
Lagere technische school	1,3	1,6
Ulo (met diploma)	8,9	0,8
Ulo (zonder diploma)	7,2	9,4
H.b.s. (met diploma)	3,0	-
H.b.s. (zonder diploma)	0,9	-
Aantal gediplomeerden	235	499

Bron: L.E.I.-enquête 1960.

Tevens is een overzicht samengesteld van de herkomst van de leerlingen der lagere landbouwscholen (bijlage 7), waaruit het streekkarakter van deze scholen naar voren komt. De mate, waarin de scholen een streekkarakter hebben, hangt vanzelfsprekend samen met twee factoren, te weten de geografische omstandigheden (loop der gemeentegrenzen) en de grondslag van de school. Zes scholen blijken een zeer sterke regionale functie te hebben, nl. die te Meppel, Schoonoord, Coevorden, Hoogeveen, Smilde en Dwingeloo. Zij betrekken 75 % of meer van de leerlingen-boerenzoons van buiten de vestigingsgemeente. De eerste vijf scholen zijn gesticht op Christelijke grondslag, doch bij die te Meppel en Schoonoord speelt ook de geografische factor een belangrijke rol, evenals bij de school te Dwingeloo. Met name de lagere landbouwschool te Hoogeveen trekt leerlingen uit een uitgestrekt rayon, namelijk uit de gemeenten Westerbork, Oosterhesselen, Beilen, Ruinen, Hoogeveen, Zuidwolde, De Wijk, Ruinerwold en uit Overijssel. Ook de lagere landbouwschool te Smilde wordt bezocht door leerlingen uit één dergelijk groot gebied.

Het gemiddelde jaarlijkse aanbod van gediplomeerde boerenzoons over de laatste vijf jaren is uit de enquêtegegevens berekend per gemeente en per landbouwgebied. Voor de bepaling van de

BELANGSTELLING VOOR LANDBOUWONDERWIJS

Gemeenten met dekingspercentage:

 < 75

 75-89

 ≥ 90

..... grens landbouwgebied

--- grens gemeente

I = Zandgebied

II = Veen- en zandgebied

III = Noordelijke randgemeenten

IV = Zuidelijke randgemeenten

HOOFDSTUK III

DE BEDRIJFSGROOTTE EN DE BELANGSTELLING VOOR HET LANDBOUWONDERWIJS

In aansluiting aan hetgeen in hoofdstuk II is vermeld over de confrontatie van het aantal aan landbouwscholen gediplomeerde Drentse boerenzoons enerzijds met de behoefte aan bedrijfsopvolgers anderzijds is het van belang inzicht in deze verhouding te verkrijgen per bedrijfsgroottesklasse. Het is immers waarschijnlijk, dat het in hoofdstuk II geconstateerde tekort aan gediplomeerden (provinciaal "dekkingspercentage" van 76% voor alle bedrijven van 5 ha en groter, hoofdberoep bedrijfshoofd = landbouwer) wordt veroorzaakt door een bijzonder geringe belangstelling voor het landbouwdagonderwijs van de zijde van boerenzoons in een of meer bepaalde grootteklassen. De resultaten van de enquête op dit punt zijn samengevat in tabel 8.

Tabel 8

DE JAARLIJKSE BEHOEFTE AAN LANDBOUWDAGONDERWIJS VOOR BOERENZOONS NAAR DE GROOTTE VAN HET OUDERLIJKE BEDRIJF

Grootte- klasse	Aantal bedrijven 1)	Onderwijs- behoefte	Aantal ge- diplomeerde boerenzoons 2)	Dekkings- percentage
1 - 5 ha	3.054	92	16	20,7
5 - 10 ha	5.019	151	57	37,7
10 - 20 ha	5.157	154	140	90,9
20 - 30 ha	1.611	48	57	118,8
≥ 30 ha	506	15	15	100,0
≥ 1 ha	15.347	460	285	62,0

1) Hoofdberoep bedrijfshoofd: landbouwer.

Bron: C.B.S.-landbouwtelling mei 1955.

2) Jaargemiddelde 1956-1960.

Bron: L.E.I.-enquêtes 1958 en 1960.

Het blijkt nu, dat 16 van de 285 gediplomeerde boerenzoons afkomstig waren van bedrijven kleiner dan 5 ha. Rekent men deze grootteklasse mee, dan bedraagt het provinciale dekkingspercentage slechts 62,0%. Uit tabel 8 is af te leiden, dat dit verhoudingscijfer voor de bedrijven van 5 ha af 73% belooft. Het tekort aan belangstelling voor de landbouwscholen als bestaansbron blijkt zeer groot te zijn bij de zoons van bedrijven kleiner dan 5 ha en eveneens omvangrijk in de klasse 5-10 ha (dekkingspercentage 38%). Ook in de grootteklasse van 10-20 ha wordt de 100% niet gehaald, terwijl op de bedrijven van 20-30 ha een te grote belangstelling kan worden geconstateerd (119%). De verschillen tussen de grootteklassen zijn wel zeer duidelijk.

In bijlage 9 zijn de overeenkomstige gegevens vermeld voor de vier landbouwgebieden in Drente en de grootteklassen van 5 ha af.

Hieruit is het volgende af te lezen:

1. de geringe belangstelling voor de landbouwscholen van de zijde van de boerenzoons, afkomstig van bedrijven van 5 - 10 ha, is duidelijk het laagst in:
 - a. het Veen- en zandgebied (19 %);
 - b. de Noordelijke randgemeenten (28 %);Het grootst, maar toch nog slechts met een dekkingspercentage van 40-50 %, is de animo in:
 - c. de Zuidelijke randgemeenten (51 %);
 - d. het Zandgebied (40 %);

2. in de klasse van 10-20 ha is de belangstelling redelijk te noemen (d.w.z. tussen 90 en 105 %) in:
 - a. het Zandgebied (89 %).

Het bezoek aan landbouwscholen is in deze klasse aan de grote kant in:

- b. de Noordelijke randgemeenten (114 %);
- c. de Zuidelijke randgemeenten (108 %).

De belangstelling is duidelijk te gering voor een volledige opvolging door geschoolde boerenzoons van de bedrijven van 10-20 ha in:

- d. het Veen- en zandgebied (76 %).

3. Een voldoende en niet te groot aantal gediplomeerde boerenzoons in de klasse 20-30 ha komt voor in:
 - a. het Veen- en zandgebied (94 %).

Een te groot aanbod van boerenzoons met een diploma van een landbouwschool bestaat in:

- b. het Zandgebied (145 %, het hoogste dekkingspercentage per gebied en per grootteklasse);
- c. de Zuidelijke randgemeenten (117 %).

De belangstelling is te gering voor een volledige opvolging van de bedrijven van 20-30 ha door geschoolde boerenzoons in:

- d. de Noordelijke randgemeenten (78 %).

4. Op de bedrijven van 30 ha en groter is de belangstelling voor de landbouwscholen redelijk in:

- a. het Zandgebied (102 %);
- b. het Veen- en zandgebied (101 %).

De aantallen in deze klasse in de Noordelijke en Zuidelijke randgemeenten zijn te gering om steekhoudende conclusies toe te laten.

Het bovenstaande is samen te vatten tot een drietal gevolgtrekkingen:

1. de belangstelling van de Drentse boerenzoons voor het agrarische dagonderwijs is te groot, d.w.z. de afvloeiing naar niet-agrarisch voortgezet onderwijs is te gering in verhouding tot de opvolgingsmogelijkheden in de betrokken gebieden en grootteklassen op de bedrijven:
 - a. in het Zandgebied van 20-30 ha;
 - b. in de Zuidelijke randgemeenten van 10-30 ha;
 - c. in de Noordelijke randgemeenten van 10-20 ha;
2. de belangstelling voor de landbouwscholen is in aanzienlijke mate te klein om voldoende geschoolde opvolgers uit die kringen te waarborgen op de bedrijven:
 - a. in de gehele provincie Drente van 5-10 ha;
 - b. in het Veen- en zandgebied tevens op de bedrijven van 10-20 ha;
 - c. in de Noordelijke randgemeenten bovendien op de bedrijven van 20-30 ha;
3. er zijn aanwijzingen, dat in de nabije toekomst eveneens te weinig geschoolde opvolgers aanwezig zullen zijn op de bedrijven van 10-20 ha in het Zandgebied, afkomstig van deze bedrijven.

In het vorige hoofdstuk van dit rapport is geconstateerd, dat in bijna de helft van de Drentse gemeenten een tekort bestaat in de belangstelling van de boerenzoons voor het landbouw-dagonderwijs. Nu is nader gebleken, dat dit tekort in het algemeen kan worden teruggebracht tot de bedrijven kleiner dan 10 ha, de bedrijven van 10-20 ha in het Veen- en zandgebied en de bedrijven van 20-30 ha in de Noordelijke randgemeenten. Men dient zich thans af te vragen, welke de gevolgen kunnen zijn van deze ontwikkeling. Twee mogelijkheden zijn aanwezig ten aanzien van de bedrijfsoverneming:

1. een deel van de bedrijven in de genoemde gebieden en grootteklassen zal over 10 à 15 jaren vrijkomen wegens gebrek aan opvolgende zoons of schoonzons;
2. een aantal bedrijven zal worden overgenomen door zoons (schoonzons), die niet in het bezit zijn van een diploma van een landbouwschool.

Op grond van de resultaten van de L.E.I.-enquête 1957 in de gemeenten Rolde en Ruinen (zie hoofdstuk I, einde § 1) is niet te verwachten, dat de tweede mogelijkheid in de toekomst een relatief belangrijke rol zal spelen. Wij zijn dan ook overtuigd, dat eerstgenoemde consequentie veruit het meest zal voorkomen. Dit wil zeggen, dat het ook in Drente in de komende jaren een normaal verschijnsel zal zijn, dat regelmatig landbouwbedrijven vrijkomen, doordat opvolgers niet aanwezig zijn. Men kan dit een gunstige ontwikkeling noemen, voor zover het betreft de bedrijven

kleiner dan 10 ha. Als het echter gaat om grotere bedrijven, van 10-20 ha, zoals nu reeds in de Veenkoloniën en in de nabije toekomst tevens in het Zandgebied, zijn wij geneigd te ontkennen, dat dit voor het platteland en de agrarische bedrijfstak van Drente een gang van zaken is, die men moet toejuichen. Voorts zullen wellicht nog enkele zoons, afkomstig van bedrijven boven 20 ha, een vrijkomend bedrijf van 10-20 ha overnemen, doch het aantal gegadigden van de grootste bedrijven zal aanmerkelijk kleiner zijn dan het aantal vrijkomende bedrijven van 10-20 ha. Hoewel de ter beschikking komende cultuurgrond ten dele zal worden benut tot vergroting van bestaande kleinere bedrijven, zal verkoop of verpachting van bedrijven zonder opvolger aan boeren (zoons) uit andere landsdelen steeds meer voorkomen, zoals thans reeds in gedeelten van Groningen en Friesland het geval is.

Als belangrijkste oorzaak van deze te verwachten ontwikkeling is naar onze mening te beschouwen de gedachtenvorming bij de ouders en hun kinderen omtrent het voor en tegen van het landbouwersberoep in vergelijking tot niet-agrarische beroepen. In de laatste jaren komt men ten plattelandsteeds meer de opinie tegen, dat het boerenbestaan zowel economisch als sociaal niet kan wedijveren met vele beroepen buiten de agrarische sector. Deze instelling is bevorderd door de verdere openlegging van het Drentse land en de veelvuldige contacten tussen platteland en stad. De traditionele denkwijze, dat een van de zoons zijn vader dient op te volgen als bedrijfshoofd op de boerderij, brokkelt steeds meer af. Dit proces is blijkbaar thans nog niet zo ver gevorderd in een klein deel van het Drentse Zandgebied, met name de gemeenten Westerbork, Zweeloo en Oosterhesselen, een agrarisch gebied, dat in sociaal-economische structuur slechts weinig is veranderd en enigszins geïsoleerd is gelegen.

De afvloeiing van boerenzoons uit de landbouw is na de laatste oorlog mede bewust bevorderd door de voorlichting, die van velerlei zijden wordt gegeven ten aanzien van het voortgezet onderwijs en de door de agrarische jongeren uit te oefenen beroepen. Men dient hierbij te bedenken, dat het gemiddeld kindertal in de Drentse boerengezinnen 2,5 - 3 bedraagt (in de Veenkoloniën 2,3), dat is lager dan in alle andere zandgebieden in Nederland. In vele gezinnen behoeft dus slechts één zoon een niet-agrarisch beroep te kiezen en één dochter met een niet-agrariër te huwen om te veroorzaken, dat het bedrijf geen opvolger heeft. Anders gezegd: de afvloeiingsbalans slaat in Drente gemakkelijk door het evenwichtspunt heen. Het is derhalve raadzaam de voorlichting over de noodzakelijke afvloeiing van boerenzoons uit de landbouw vooral te richten op die delen van de provincie en op die grootteklassen, waarin nog een te geringe afvloeiing is vastgesteld. Overigens blijft deze voorlichtende activiteit overal van veel belang, voor zover betrekking hebbend op een juiste wijze van afvloeiing door een onderwijskeuze, die aangepast is aan het later uit te oefenen beroep.

Een begeleidend verschijnsel, dat van invloed kan zijn geweest op het gebrek aan belangstelling van boerenzoons voor het landbouwonderwijs in een groot deel van de provincie, wordt gevormd door het geregeld testen van leerlingen in de zesde klassen van lagere scholen met als doel het verstrekken van een opleidingsadvies, dat is aangepast aan de begaafdheid en het prestatievermogen van het kind. Alhoewel de adviserende instellingen dit laatste vooropstellen, wil het ons voorkomen, dat zij in verscheidene gevallen ertoe kunnen bijdragen, dat de afvloeiing uit de landbouw wordt versterkt, zij het dan wellicht niet doelbewust.

In hoofdstuk V komen wij op deze aangelegenheid terug. Hier zij nog vermeld, dat twee instellingen sinds 1950 het testen aan Drentse lagere scholen verzorgen, te weten het Groninger Instituut voor Toegepaste Psychologie en Psychotechniek te Groningen in opdracht van de Stichting Bevordering Ontwikkelingsmogelijkheden Drentse Jeugd te Assen en de districtsarbeidsbureaus te Assen en Emmen.

In opdracht van genoemde stichting worden thans door het Groninger Instituut voor Toegepaste Psychologie en het Christelijk Bureau voor Toegepaste Psychologie te Groningen de zesde klassen van de lagere scholen getest in de gemeenten Roden, Peize, Zweeloo, Ruinen, Gasselte, Borger, Odoorn, Emmen, Smilde, Schoonebeek, Coevorden, Hoogeveen en Meppel. De districtsarbeidsbureaus zijn werkzaam aan de openbare lagere scholen te Grollo, Vledder, Vledderveen, Nijensleek, Wilhelminaord, Diever, Hijken, Orvelte, Schoonoord, Noordsleen, 't Haantje, De Kiel, Erm, Veenoord, Oosterhesselen, Gees, Geesbrug, Nieuwlande, Gieterveen, Bonnen, Nieuwediep, Ruinerwold, Koekange, Kerkenbosch en Kerkenveld.

HOOFDSTUK IV

PROGNOSE VAN HET AANTAL LEERLINGEN VAN DE LAGERE LANDBOUW- SCHOLEN

In hoofdstuk I is er reeds op gewezen, dat het net van lagere landbouwscholen in Drente zijn grootste uitbreiding heeft ondergaan in de tien jaren tussen 1940 en 1950, toen 13 scholen werden opgericht.

De veronderstelling ligt voor de hand dat door deze uitbreiding het bezoek aan landbouwscholen door boerenzoons dermate is gestimuleerd, dat in de eerste jaren na de oorlog in het algemeen een te grote belangstelling voor deze richting van voortgezet onderwijs is ontstaan. Deze toeloop zal zijn bevorderd door de relatief geringe mate van werkgelegenheid, welke in en kort na de oorlog buiten de landbouw aanwezig was en de gunstige bedrijfsresultaten in de landbouw. Men kan nu de gedachte poneren, dat in het tijdvak 1940-1950 een dusdanig groot aantal boerenzoons is gediplomeerd, dat een deel hiervan het thans in een aantal gebieden en grootteklassen geconstateerde tekort zal opheffen. Deze veronderstelling lijkt ons echter niet juist, daar de destijds gediplomeerde boerenzoons nu 25-35 jaar oud zijn. Voor zover zij niet reeds zelfstandig bedrijfs-
hoofd zijn of wegens gebrek aan kansen zijn afgevloeid uit de landbouw, zullen zij als oudere medewerkende zoons inderdaad tot de groep potentiële opvolgers moeten worden gerekend. Zij zullen echter of in de eerstvolgende jaren bedrijfshoofd worden, of wel als medewerkend familielid op de bedrijven blijven. Het komt ons voor, dat het onwaarschijnlijk is, dat deze oudere "restgroep" over 10 à 15 jaren (d.w.z. op ongeveer 45-jarige leeftijd) een concurrentiepositie zal innemen ten opzichte van de dan voor opvolging vrijkomende bedrijven en de onlangs gediplomeerde leerlingen.

Het moet niet uitgesloten worden geacht, dat de thans bestaande capaciteit van de lagere landbouwscholen in enkele gemeenten groter is dan overeenkomt met de behoefte aan gediplomeerde leerlingen. Om hiervan een indruk te verkrijgen is in bijlage 10 de jaarcapaciteit van elke lagere landbouwschool vergeleken met de maximaal te verwachten jaarlijkse behoefte aan deze onderwijssoort. Als grondslag voor de behoefte per school hebben wij aangehouden de in bijlage 8 vermelde onderwijsbehoefte per gemeente, die men als een maximale verwachting dient te beschouwen. In bijna alle gemeenten bleek de werkelijke belangstelling voor het landbouwonderwijs immers lager te liggen (zie bijlage 8). Wij achten het daarom niet nodig een verhoging van de behoefte aan te brengen in verband met de omstandigheid, dat ook enige boerenzoons landbouwonderwijs volgen, die later in het grensgebied van de landbouw (agrarische dienstensector) een

bestaan vinden, evenals enkele zoons van landarbeiders en niet-agrariërs. Beide laatste groepen leerlingen bleken toch niet meer dan 8% van alle gediplomeerden te vormen, terwijl dit percentage niet sterk zal stijgen. Verder is aangenomen, dat de verhouding tussen de aantallen leerlingen, die uit een bepaalde gemeente verschillende lagere en middelbare landbouwscholen (zonder vooropleiding aan een lagere landbouwschool) zullen bezoeken, voorshands geen belangrijke wijziging zal ondergaan 1).

Uit de gegevens van bijlage 10 blijkt inderdaad, dat in het algemeen sprake is van een overcapaciteit bij het aanwezige apparaat voor lager landbouwonderwijs. Dit geldt met name voor de lagere landbouwscholen in de volgende plaatsen, waar de overcapaciteit 40% of meer bedraagt:

Gasselternijveen (60%)	Rolde (46%)
Klazienaveen (57%)	Schoonoord (45%) en
Zuidwolde (48%)	Emmercompasuum (44%)

Hierbij zij, wellicht ten overvloede, aangetekend, dat het in het geheel niet zeker is, dat het werkelijke aantal leerlingen zal overeenstemmen met de voor de naaste toekomst berekende maximale behoefte. Zo bewoog het leerlingental van de lagere landbouwscholen te Emmen en Meppel zich sedert de oprichting vrijwel voortdurend in opgaande lijn. Het is moeilijk, zo niet onmogelijk, te ramen, hoe lang en in welke mate deze stijging nog zal optreden. Anderzijds is het aantal leerlingen aan de zes hierboven genoemde scholen, veelal met uitzondering van de jaren 1959/1960 en 1960/1961, gedaald. De verwachting lijkt dan ook gewettigd, dat de overcapaciteit bij deze zes scholen in de naaste toekomst groter zal blijken te zijn dan berekend.

Als sluitstuk van het kwantitatieve gedeelte van dit rapport is op grond van het voorgaande een voorzichtige globale raming gemaakt van het aan de lagere landbouwscholen per landbouwgebied te verwachten aantal leerlingen omstreeks 1965. Hierbij is zo goed mogelijk rekening gehouden met de waarschijnlijke ontwikkeling van de belangstelling van de boerenzoons in de verschillende bedrijfsgrootteklassen, m.a.w. met het omstreeks 1980 te verwachten aantal landbouwbedrijven van verschillende grootte. In aansluiting aan de mate van belangstelling in de laatste jaren (tabel 8) zijn in de komende periode vrijwel geen leerlingen meer te verwachten van bedrijven van 1-5 ha. Verder blijkt uit de resultaten van de landbouwellingen van mei 1955, 1957 en 1959, dat het aantal bedrijven (hoofdberoep landbouwer) in Drente van 5-10 ha in de periode 1955-1959 is gedaald met gemiddeld 4,2% per jaar. Anderzijds is het aantal bedrijven groter dan 10 ha in hetzelfde tijdvak toegenomen met gemiddeld 2,2% per jaar.

1) Over de periode 1956-1960 blijkt althans geen belangrijke verandering te zijn opgetreden in de vooropleiding van de m.l.s.-leerlingen (tabellen 5 en 6). Het gedeelte van de boerenzoons met diploma van een m.l.s. en vooropleiding l.l.s. bedroeg in Drente in deze jaren + 80%, in geheel Nederland + 60%. Mede in verband met de stichting van uloscholen op het Drentse platteland kan men in Drente een zekere verschuiving ten gunste van het ulo verwachten.

Ten einde een schatting van het leerlingental der scholen per landbouwgebied te verkrijgen, die in het licht van de ter beschikking staande middelen voldoende betrouwbaar kan worden geacht, is derhalve rekening gehouden met de ontwikkeling van de bedrijfsgroottestructuur in de landbouwgebieden, waaruit de scholen hun leerlingen betrekken. Op de onderwijsbehoefte per school van bijlage 10 is daarom een tweetal correcties aangebracht, te weten een aftrekpost voor de vermindering van het te verwachten aantal opvolgende boerenzoons in de grootteklasse 5-10 ha en een kleinere optelpost voor de waarschijnlijke stijging van het aantal bedrijven en het aantal opvolgers in de bedrijfsgrootteklasse van 10 ha en groter. De resultaten van de uitvoering van deze schattingsmethode zijn weergegeven in tabel 9, waarbij een marge is aangehouden van 10% in verband met de verwachting dat 90% van de bedrijfsopvolgers een opleiding zal volgen aan een landbouwschool.*)

Tabel 9

TE VERWACHTEN AANTAL LEERLINGEN VAN DE LAGERE LANDBOUWSCHOLEN
OMSTREEKS 1965

Landbouwgebied	Aantal lagere landbouwscholen	Aantal leerlingen ¹⁾ in				
		1954	1958	1959	1960	± 1965 (prognose) ²⁾
Noordelijke randgemeenten	1	592	385	431	446	500
Zandgebied	7					
Veen- en zandgebied	7	431	287	322	332	340
Zuidelijke randgemeenten	6 - 5 ³⁾	452	386	372	360	305
Drente	21 - 20 ³⁾	1.476	1.058	1.125	1.138	1.145

1) Bron: opgaven directeuren.

2) Bron: L.E.I.

3) L.l.s. te Dalen opgeheven met ingang van 1959-1960.

Uit bovenstaande prognose blijkt, dat voor de acht lagere landbouwscholen in de Noordelijke randgemeenten en het Zandgebied een toeneming van het aantal leerlingen wordt verwacht met $\pm 12\%$ en voor de zeven scholen in het Veen- en zandgebied een vrijwel stationair leerlingental. De huidige vijf scholen in de Zuidelijke randgemeenten zullen naar alle waarschijnlijkheid een verdere daling van het aantal leerlingen vertonen ter grootte van $\pm 15\%$. Deze verwachte vermindering

*) Hierbij is geen rekening gehouden met de mogelijke gevolgen voor het leerlingental van de verplaatsing van de school te Havelte naar Meppel en van de scholen Schoonoord, Emmercompascuum en Klazienaveen naar Emmen.

hangt nauw samen met het relatief grote aantal kleine landbouwbedrijven in de Zuidelijke randgemeenten (2/3 van de bedrijven hoofdberoep bedrijfshoofd landbouwer < 10 ha). De wijziging in de bedrijfsgroottestructuur door afnemng van het aantal kleine bedrijven is in dit landbouwgebied ook relatief sterk.

Het zal duidelijk zijn, dat het leerlingental na \pm 1965 over de gehele linie een dalende tendentie zal laten zien, indien het tegenwoordige bedrijfsvergrotingsproces in de verdere toekomst zich ook zal uitstrekken over de landbouwbedrijven groter dan 10 ha in die zin, dat ook dit aantal bedrijven zal afnemen.

HOOFDSTUK V

HET KWALITATIEVE ASPECT VAN DE DOORSTROMING VAN DE DRENTSE BOERENZOONS NAAR HET LANDBOUWONDERWIJS

Aan het einde van hoofdstuk I is reeds gewezen op het belang van een onderzoek naar het intelligentiepeil van de boerenzoons die de landbouwscholen bezoeken en het overgrote deel van de toekomstige bedrijfshoofden vormen.

In dit hoofdstuk zal eerst een kort overzicht worden gegeven van het op dit gebied in het algemeen in Nederland verrichte onderzoek en de op dit punt heersende opvattingen. Vervolgens zullen de resultaten ter sprake komen van een in Drente uitgevoerd onderzoek volgens de z.g. doubluresmethode, terwijl tenslotte uitvoeriger zal worden ingegaan op de voorlopige conclusies, welke zijn te trekken uit de resultaten van de onderzoekingen, die zijn verricht op de leerlingen van de zesde klassen van een aantal lagere scholen in Drente.

§ 1. O p v a t t i n g e n o v e r s e l e c t i e e n h i e r - o p b e t r e k k i n g h e b b e n d e g e g e v e n s

De meeste directeuren van landbouwscholen, ook in de provincie Drente en met name bij het lagere landbouwonderwijs, zijn van mening, dat bij de overgang van boerenzoons van de lagere scholen naar de landbouwscholen een selectie optreedt, in die zin, dat naar verhouding veel leerlingen het landbouwonderwijs volgen, die een matige of geringe intelligentie bezitten vergeleken bij de gemiddelde begaafdheid van de gehele groep boerenzoons die het lagere onderwijs verlaat.

Het Landbouw-Economisch Instituut heeft zich in zijn publikaties nog slechts weinig met deze materie beziggehouden in verband met het ontbreken van betrouwbare gegevens. In een onlangs verschenen rapport 1) is uitvoerig ingegaan op de kwantitatieve aspecten van de bedrijfsopvolging in de land- en tuinbouw en de afvloeiing uit de agrarische sector, maar de vraag of bij deze afvloeiing van agrarische jongeren een naar intelligentie negatieve selectie plaatsheeft ten nadele van de landbouw, kon (nog) niet worden onderzocht. In een bespreking van dit rapport 2) is de mening geuit, dat verscheidene verschijnselen in de landbouw naar veler mening zouden wijzen in de richting van een niet onbelangrijke negatieve selectie.

Een soortgelijk geluid valt te beluisteren in een artikel van K.J. Vrijling in het maandblad van de Sectie Agrarische Vragen van de Dr. Wiardi Beckman Stichting 3). Hierin komen

- 1) "Bedrijfsopvolging en beroepskeuze in land- en tuinbouw", rapport van de afdeling Streekonderzoek van het L.E.I., 's-Gravenhage, augustus 1959, blz. 66 e.v.
- 2) "Mededelingenblad Centraal Bureau", september 1959, blz. 119.
- 3) "Ploegen en Zaaïen", 13de jaargang No. 6, april 1960, blz. 3.

enkele uitspraken van directeuren van landbouwscholen voor in de geest van: "Op mijn school zitten alleen "kneusjes", die op de ulo en in de eerste klas van de h.b.s. zijn mislukt" en "Ik houd, als ik mijn leerlingen tot maatstaf moet nemen, mijn hart vast voor het toekomstige peil van onze boeren". In een commentaar op dit artikel 1) wordt o.i. terecht gewezen op de omstandigheid, dat niet alleen de intelligentie van veel betekenis is voor het peil van de toekomstige boeren, maar ook de belangstelling van de leerlingen voor het onderwijs en hun beroep. Vroeger toen de andere onderwijsmogelijkheden minder binnen het bereik van de boerenzoons lagen dan thans, liep zowel het intelligentiepeil als de belangstelling onder de leerlingen van de landbouwscholen vrij sterk uiteen, terwijl velen uiteindelijk genoodzaakt waren af te vloeien uit de landbouw. Thans zou het landbouwonderwijs veel meer worden gegeven aan belangstellende boerenzoons, die ook voor een groter gedeelte de mogelijkheid hebben bedrijfshoofd te worden, aldus genoemd commentaar.

Het is inderdaad de vraag, in hoeverre de capaciteiten van de boeren als bedrijfsleiders samenhangen met hun intelligentie. De afdeling Sociologie en Sociografie van de Landbouwhogeschool doet thans een eerste poging door onderzoek op deze vraag een antwoord te geven. De voorlopige resultaten hiervan wettigen het vermoeden, dat de intelligentie niet duidelijk verband houdt met de capaciteiten van de bedrijfshoofden. De voorlopige indruk is echter wel, dat de intelligentie samenhangt met de invloed van de boeren in hun omgeving, zodat een relatief sterke afvloeiing van de intelligente boerenzoons vooral nadelig zou zijn voor de boerenstand door het verlies van goed kader voor de plattelandssamenleving. Met nadruk dient hierbij nogmaals te worden gesteld, dat dit slechts zeer voorlopige conclusies zijn, die niet geheel vaststaan.

Ook laatstgenoemd aspect op zichzelf, de mogelijke samenhang tussen intelligentie en kadervorming wettigt naar onze mening objectieve onderzoekpogingen, die meer licht kunnen doen schijnen op de kwalitatieve zijde van de afvloeiing uit de landbouw en van de doorstroming van boerenzoons naar het landbouwonderwijs.

De eerste bron van gegevens ten aanzien van dit onderwerp is geleverd door de militaire keuringen van recruten. Een gedeelte van deze keuringen bestaat uit een uniforme intelligentietest, waardoor het mogelijk is de recruten-boerenzoons in te delen in intelligentieklassen en naar werkkring in of buiten de landbouw. Het resultaat hiervan is weergegeven in tabel 10.2)

1) "De Landbode", 6 mei 1960, blz. 369.

2) Ontleend aan "Boer en landbouwonderwijs", A.W. van den Ban, afdeling Sociologie en Sociografie van de Landbouwhogeschool, Wageningen, Bulletin No. 6, 1957.

INTELLIGENTIE VAN RECRUTEN IN NEDERLAND

Intelligentieklasse		Percentage recruten, zoons van boeren en landarbeiders en werkend	
		in de landbouw	buiten de landbouw
(zeer intelligent)	I	0,9	6,3
	II	8,9	21,6
	III	18,6	26,1
	IV	29,9	27,0
(weinig intelligent)	V	30,2	14,8
	VI	11,5	4,3
Aantal recruten		9524	4252

Uit deze landelijke gegevens blijkt duidelijk, dat de uit de landbouw afgevloede zoons van boeren en landarbeiders in het algemeen intelligenter zijn dan degenen die in de landbouw werkzaam zijn. Het percentage intelligente zoons (klassen I en II) bedraagt respectievelijk bijna 28% en 10%, het percentage weinig intelligente zoons (klassen V en VI) respectievelijk ruim 19% en bijna 42%.

Deze militaire testuitkomsten bieden de gelegenheid iets nader in te gaan op de waarde van intelligentietests in het algemeen. Men meethiermede niet alleen de aangeboren intelligentie, maar de resultaten ondervinden tevens de invloed van het milieu, waarin de geteste personen zijn opgegroeid. Daar de legertests plaatshebben, wanneer de recruten 18 à 19 jaar oud zijn, zal de invloed van het milieu ook sterker tot uitdrukking komen dan bij het testen op jeugdiger leeftijd. Het is mogelijk, dat het milieu van de jongens die in de landbouw werken, een minder gunstige invloed heeft op de testresultaten dan het milieu van degenen die buiten de landbouw werken, hoewel het gezinsmilieu van beide groepen niet veel uiteen zal lopen.

Ten aanzien van de legertests is van belang, dat uit onderzoekingen door het L.E.I. is gebleken, dat ongeveer de helft van de boerenzonen die ten tijde van de keuring in de landbouw werkten, na de militaire dienst de agrarische sector definitief verlaten. Het is waarschijnlijk, dat deze categorie van de z.g. secundair afgevloeden, die veelal in ongeschoolde of andere laag geclassificeerde beroepen werkzaam zijn, gemiddeld minder intelligent is dan de groep van primair afgevloeden, die de landbouw direct na de lagere school de rug hebben toegekeerd. Ook is het mogelijk, dat de jongens die werden gekeurd toen zij een middelbare of hogere landbouwschool bezochten, niet zijn vermeld als werkzaam in de landbouw. Het merendeel van hen zal later landbouwer zijn geworden. Waarschijnlijk verhogen beide factoren (secundaire afvloeiing en middelbaar/hoger landbouwonderwijs)

de gemiddelde intelligentie van de toekomstige bedrijfshoofden. Anderzijds kan dit laatste ook het geval zijn bij de toekomstige beroepsbeoefenaren buiten de landbouw, voor zover boeren- en landarbeiderszoons ten tijde van de keuring niet-agrarisch middelbaar of hoger onderwijs ontvangen en als schoolgaand of studierend zijn geregistreerd.

De vermelde cijfers van de militaire keuringen hebben betrekking op 77% van alle recruten. De overigen werden afgekeurd, waarvan naar het schijnt ruim een vierde deel wegens te geringe intelligentie. De gegevens betreffen dus slechts een gedeelte van de boeren- en landarbeiderszoons. De gehele groep vertoont ten aanzien van de spreiding over de intelligentieclassen derhalve een ongunstiger beeld dan tabel 10.

De tweede bron van voldoende betrouwbare gegevens betreffende de selectie bij afvloeiing van boerenzoons uit de landbouw wordt gevormd door een onderzoek, dat enkele jaren geleden is uitgevoerd door J.H.W. Lijfering van de afdeling Sociologie en Sociografie van de Landbouwhogeschool te Wageningen¹⁾. 262 hoofden van lagere scholen ten plattelande hebben hiertoe gegevens verstrekt over bijna 2000 mannelijke oudleerlingen, die in het schooljaar 1935/1936 onderwijs ontvingen in de zesde klas. Deze gegevens betroffen de ouders en de migratie-, onderwijs- en beroepsgeschiedenis van de oudleerlingen. Tevens gaven de schoolhoofden beoordelingscijfers voor intelligentie en karaktereigenschappen. Er zijn aanwijzingen, dat de hoofden die sinds 1930 aan dezelfde school verbonden zijn geweest, voldoende in staat waren hun leerlingen van 20 jaar geleden te beoordelen. Een voordeel was, dat deze oudleerlingen ten tijde van het onderzoek ongeveer 32 jaar waren, zodat het overgrote deel het definitieve beroep had gevonden. Een nadeel van deze en andere methoden die als uitgangspunt de leerlingen van de zesde klas l.o. nemen, is ongetwijfeld het feit, dat $\pm 10\%$ van alle Nederlandse jongens deze klas niet bereikt.

Een overzicht van de belangrijkste (landelijke) resultaten van dit onderzoek geeft tabel 11. De betrokkenen waren voor het merendeel boeren- en landarbeiderszoons. Daar de gegevens van een gedeelte der oudleerlingen niet volledig waren, lopen de aantallen in de categorie "alle oudleerlingen" enigszins uiteen. De intelligentiescore (I-score) is het gewogen rekenkundige gemiddelde van de door de schoolhoofden verstrekte beoordelingscijfers, die varieerden van 1 (weinig intelligent) tot 5 (zeer intelligent).

Met betrekking tot de woonplaatsen in 1955 treden enkele significante intelligentieverschillen op. De I-score neemt toe met het verstedelijkte karakter van de woonplaatsen. Het intelligentieverschil tussen de migranten naar plattelandskernen en de niet-

1) Resultaten zijn gepubliceerd in "Les migrations rurales", inleidingen van het eerste congres van de Europese Vereniging voor Agrarische Sociologie, Brussel en Leuven, 22-28 september 1958, blz. 95 e.v.

SELECTIE NAAR INTELLIGENTIE VAN PLATTELANDSJONGEREN

Categorie	Jongeren		I-score
	aantal	in %	
A. Naar migratie:			
niet-migranten	934	57	3,05
migranten naar:			
plattelandskernen	221	13	3,12
verstedelijkte kernen	156	9	3,31
stedelijke centra	231	14	3,48
emigranten	105	6	3,37
Alle oudleerlingen	1.647	100	3,17
B. Naar onderwijs:			
zonder voortgezet			
onderwijs	716	44	2,88
landbouwonderwijs	424	26	3,22
technisch onderwijs	273	17	3,31
ander voortgezet			
onderwijs	227	14	3,82
Alle oudleerlingen	1.640	100	3,17
C. Naar bedrijfstak:			
land-, tuin- en			
bosbouw	557	36	3,09
detailhandel en ambacht	300	20	3,08
industrie en verkeer	487	32	3,12
groothandel, administra-			
tieve en sociale diensten	199	13	3,54
Alle oudleerlingen	1.543	100	3,15

Bron: Afdeling Sociologie en Sociografie, Landbouwhogeschool, Wageningen.

migranten is vrij gering. Migratie naar het verstedelijkte platteland, naar stedelijke centra en naar het buitenland betekent echter een positieve selectie ten aanzien van de intelligentie.

De richting van de migratie hangt in vele gevallen samen met het genoten voortgezet onderwijs en het uitgeoefende beroep.

Uit het gedeelte B van tabel 11 blijkt echter, dat de intelligentieverschillen tussen de oudleerlingen met landbouwonderwijs en die met technisch onderwijs vrij gering zijn. De categorie "met ander voortgezet onderwijs" vertoont evenwel een sterke verhoging van de I-score. Uit dit onderzoek blijkt verder, dat het niveau van het gevolgde ander voortgezet onderwijs gemiddeld hoger ligt dan bij het landbouw- en technisch onderwijs, terwijl tevens degenen met ander voortgezet onderwijs in grotere mate zijn gemigreerd naar verstedelijkte en stedelijke plaatsen dan die in de drie overige categorieën. Ten aanzien van het hoge percentage (44) oudleerlingen zonder voortgezet onderwijs kan nog eens worden opgemerkt, dat dit betrekking heeft op personen, die in 1936 de zesde klas van de lagere school hebben doorlopen. Thans, ruim 20 jaren later, is dit percentage aanzienlijk kleiner.

Uit het gedeelte C van tabel 11 is af te lezen, dat de intelligentieverschillen tussen de bedrijfstakken gering zijn met uitzondering van de sociale diensten enz. Drie vierde van deze bedrijfstak bestaat uit de hogere beroepsgroepen kantoorphoneel, onderwijzend personeel, overheidsdienaren en academici, in het algemeen met hoge I-scores. Van de in deze bedrijfstak werkenden is tevens meer dan 50 % nu woonachtig in verstedelijkte en stedelijke centra.

Vergelijking van de I-score van de categorie "met landbouwonderwijs" met de gemiddelde I-score van de 1.640 oudleerlingen (tabel 11, deel B) leert dat tussen beide groepen vrijwel geen intelligentieverschil bestaat. Dit verschil is eveneens gering ten aanzien van de werkenden in de agrarische sector (I-score 3,09) en de gehele groep oudleerlingen (I-score 3,15). Daar het hier gaat om plattelandsjongeren, die in 1936 de lagere scholen verlieten, verkrijgt men uit dit onderzoek een in zekere zin historisch beeld, dat voor het landbouwonderwijs en de landbouw niet ongunstig is, maar sterk kan verschillen met de naoorlogse ontwikkeling.

§ 2. R e s u l t a t e n v a n o n d e r z o e k i n D r e n t e

1. Onderzoek volgens de dubluuresmethode

Als een grove maatstaf voor de intelligentie van de leerlingen der landbouwscholen kan men beschouwen de bereikte resultaten op de lagere scholen, met name het aantal malen, dat men is blijven zitten. Dat hier sprake is van een grove maatstaf, blijkt uit een onderzoek in de zesde klassen van de lagere scholen in Noordbrabant, waarbij de kinderen twee intelligentietests zijn afgenomen. 1) Het gemiddelde intelligentiequotiënt (I.Q.) bleek hoger te zijn bij de kinderen die steeds waren bevorderd, dan bij degenen die hadden gedoubleerd, zoals uit de volgende cijfers blijkt.

1) "Rapport over een onderzoek naar de stand van het gewoon lager onderwijs in Noordbrabant", blz. 120 en 162.

Categorie leerlingen:	Gemiddeld I.Q.:
steeds bevorderd	104,7
eenmaal gedoubleerd	99,7
meermalen gedoubleerd	97,3

Er waren echter vrij veel afwijkingen van deze regel: van de steeds bevorderde kinderen hadden 17% een I.Q. < 92, terwijl 7% van de kinderen, die eenmaal hadden gedoubleerd, een I.Q. \geq 122 had.

Een tweede bezwaar van de doubluresmethode is gelegen in het feit, dat 61% van alle jongens in Nederland op de lagere school nooit blijft zitten, zodat men geen inzicht krijgt in de intelligentieverschillen bij een groot deel van de leerlingen.

Ondanks de aan deze methode klevende nadelen leek het nuttig ter voorlopige oriëntering gegevens te verzamelen met betrekking tot het aantal doublures op de lagere scholen van de Drentse boerenzoons, die in het schooljaar 1958/1959 een lagere landbouwschool bezochten.

Dit was mogelijk door de medewerking van de hoofden der lagere landbouwscholen in Drente. Wij hebben ons beperkt tot die leerlingen-boerenzoons, woonachtig in de vestiginggemeenten van de landbouwscholen. Hierdoor was een vrij eenvoudige vergelijking uitvoerbaar, namelijk met alle boerenzoons, die in de voorafgaande vier schooljaren de lagere school in de overeenkomstige gemeenten hadden doorlopen, d.w.z. het zesde leerjaar met goed gevolg hadden beëindigd. Van deze vanzelfsprekend grotere groep boerenzoons zijn de aantallen doublures verkregen van de schoolhoofden door tussenkomst van de inspecteurs van het l.o. De leerlingen van de lagere landbouwscholen vormen dus een selectie uit deze grotere groep boerenzoons.

Men kan nu stellen, dat de toekomstige landbouwers niet alleen te vinden zijn onder de leerlingen van de lagere, maar ook onder die van de middelbare landbouwscholen. Laatstgenoemde groep kan ten aanzien van het doubleren op de lagere scholen afwijken van de eerstgenoemde. In hoofdstuk III is echter gebleken, dat bijna 4/5 van de aan de vier m.l.s.-en in Drente in de jaren 1956-1958 gediplomeerde Drentse boerenzoons eerst een l.l.s heeft bezocht. Dit is tevens het deel van de m.l.s.-leerlingen, dat verhoudingsgewijs voor een groter deel bestaat uit toekomstige landbouwers dan de categorie m.l.s.-ers met vooropleiding ulo of h.b.s. Eerstgenoemd deel van de m.l.s.-leerlingen is reeds begrepen onder de l.l.s.-ers. Voorts valt uit de gegevens af te leiden, dat in de jaren 1956-1960 van in totaal 1733 aan landbouwscholen en gediplomeerde boerenzoons slechts 104 of 6,6% aan een m.l.s. is opgeleid zonder v oraf een l.l.s te hebben bezocht (dus doorgaans met vooropleiding aan ulo of h.b.s.). Onder deze 6,6% komt een relatief groot aantal voor, dat niet als landbouwer werkzaam zal zijn. Hoewel het mogelijk is, dat dit percentage in de komende jaren zal toenemen, kunnen wij thans vaststellen, dat de invloed

van de hier bedoelde groep leerlingen van de m.l.s.-en op de totale groep leerlingen-boerenzoons aan alle landbouwscholen, wat de prestaties op de lagere scholen betreft, verwaarloosbaar klein zal zijn. Hetzelfde geldt, zij het in nog sterkere mate, voor de weinig Drentse boerenzoons, die een hogere landbouwschool bezoeken.

Op grond van het bovenstaande achtten wij het volledig verantwoord dit kwalitatieve onderzoek te beperken tot de leerlingen van de lagere landbouwscholen.

Aan een elftal van deze scholen bedroeg het aantal leerlingen-boerenzoons uit de vestigingsgemeente 30 of meer, welk aantal een globale vergelijking in negen gemeenten mogelijk maakte. Deze is uitgevoerd in bijlage 11. De eerste regels van elke gemeente, aangeduid met "l.o.", hebben betrekking op alle boerenzoons, die in de jaren 1955-1958 de 6de klassen van de lagere scholen met goed gevolg hebben doorlopen en voortgezet onderwijs konden gaan volgen. De regels, aangegeven met "l.l.s.", vermelden de percentages leerlingen-boerenzoons op de l.l.s.-en, afkomstig uit de respectieve gemeenten, met 0, 1 en 2 of meer doublures op de gewone lagere scholen.

Per gemeente blijken aanzienlijke verschillen te bestaan in het relatieve aantal boerenzoons, dat op de lagere scholen is blijven zitten. Het percentage met één of meer doublures varieert van 16 in Hogeveen tot 37 in Borger. Ook de boerenzoons op de lagere landbouwscholen geven grote verschillen te zien met betrekking tot het aantal gedoubleerden. Dit loopt uiteen van 5% aan de l.l.s. te Zuidwolde tot 41% aan de l.l.s. te Dwingeloo 1).

Het is hier niet de plaats om nader in te gaan op de mogelijke oorzaken van genoemde verschillen. Van meer belang is de vergelijking tussen beide categorieën boerenzoons per gemeente (l.o. en l.l.s.). Hieruit blijkt dan, dat op grond van het aantal doublures op de lagere scholen niet kan worden gesproken van een algemeen voorkomende positieve of negatieve selectie bij de doorstroming van boerenzoons van lager onderwijs naar lager landbouwonderwijs. Bij de l.l.s.-en te Beilen, Borger, Coevorden, Hogeveen en Zuidwolde is nl. sprake van een positieve selectie, welke het sterkst is in Zuidwolde en Borger. In deze gemeenten bedragen de percentages boerenzoons met één of meer doublures op de lagere scholen respectievelijk:

Zuidwolde l.o.-categorie 26,3; l.l.s.-categorie 5,4.

Borger l.o.-categorie 36,5; l.l.s.-categorie 17,5.

In de gemeenten Dwingeloo, Emmen, Havelte en Vries daarentegen heeft in de laatste vier jaar een negatieve selectie plaatsgehad. Deze was met name van betekenis in Dwingeloo en Havelte, waar bovengenoemde percentages als volgt liggen:

Dwingeloo l.o.-categorie 18,0; l.l.s.-categorie 41,1.

Havelte l.o.-categorie 22,0; l.l.s.-categorie 38,3.

1) Hierbij zij aangetekend, dat de gegevens van de l.l.s.-en te Borger, Coevorden, Dwingeloo, Klazienaveen en Zuidwolde slaan op alle boerenzoons die deze scholen bezoeken, dus incl. degenen, die van buiten de gemeente komen.

Een grotere mate van betrouwbaarheid ten aanzien van een mogelijke algemene tendentie, zo deze aanwezig mocht zijn, moet o.i. worden gehecht aan de cijfers per landbouwgebied en voor geheel Drente (tabel 12). Hierin zijn alle gegevens verwerkt van die gemeenten, waarin een l.l.s. is gevestigd, zodat het vrij grote aantallen leerlingen betreft.

Tabel 12

DE LAGERE-SCHOOLPRESTATIES VAN DE BOERENZOONS

Landbouwgebied	Categorie 1)	Aantal boeren- zoons	Percentage boerenzoons dat het l.o. doorliep met		
			geen	1	meer
			doublures		
Zandgebied	l.o.	609	75,4	17,7	6,9
	l.l.s.	194	66,0	26,3	7,7
Veen- en zandgebied	l.o.	516	76,7	18,4	4,9
	l.l.s.	182	73,1	21,4	5,5
Zuidelijke randge- meenten	l.o.	342	76,9	19,6	3,5
	l.l.s.	249	81,9	16,1	2,0
Provincie Drente	l.o.	1.529	75,5	18,6	5,9
	l.l.s.	637	74,4	20,7	4,9

1) Zie de tekst voor nadere toelichting.

Bron: L.E.I.-enquête. Het aantal l.l.s.-boerenzoons in het gebied van de Noordelijke randgemeenten (één l.l.s. te Roden) is te gering om afzonderlijk te vermelden.

Provinciaal gezien blijkt er geen bepaalde selectie te kunnen worden aangetoond met betrekking tot het aantal gedoubleerden. Dit bedraagt voor beide categorieën boerenzoons $\pm 25\%$. In de drie belangrijkste landbouwgebieden is echter wel sprake van een zekere selectie.

Deze blijkt negatief te zijn in het Zandgebied en het Veen- en zandgebied, positief in de Zuidelijke randgemeenten. In het Zandgebied is deze selectie vrij sterk te noemen; het percentage gedoubleerden bedraagt hier voor de l.o.-categorie 24,6, voor de l.l.s.-categorie 34,0.

De methode van de doublures leidt derhalve voor Drente tot de conclusie, dat men op grond van de resultaten van deze methode niet kan spreken van een zeer duidelijke selectie van de leerlingen op de lagere landbouwscholen naar intelligentie. Regionaal bestaan echter vrij grote verschillen in die zin, dat in de twee grootste landbouwgebieden (vooral in het Zandgebied, in mindere mate in het Veen- en zandgebied) een negatieve selectie plaatsheeft, in de Zuidelijke randgemeenten echter een positieve.

Zoals eerder is uiteengezet, kan men aan de aantallen doublures op de lagere scholen niet zeer veel waarde hechten. Zij vormen slechts een grove maatstaf voor de intelligentie, maar niettemin één, die in de praktijk van het onderwijs vrij veel

wordt gebruikt. Met het bovenstaande is in ieder geval aangetoond, dat men uitspraken van directeuren van lagere landbouwscholen in de geest van "Op mijn school zitten alleen kneusjes" niet algemeen geldig kan verklaren.

Of in groter verband al dan niet sprake is van een zekere selectie van de leerlingen op de landbouwscholen kan naar onze mening alleen worden bepaald door gebruik te maken van de resultaten van intelligentietests, zoals in het volgende wordt getracht.

2. Onderzoek met gebruikmaking van de resultaten van intelligentietests

De tweede methode ter bepaling van de kwalitatieve aspecten van de overgang van Drentse boerenzoons van lagere school naar landbouwschool berust op de gegevens die worden verzameld door het Groninger Instituut voor Toegepaste Psychologie en Psychotechniek bij het regelmatig testen van leerlingen der 6de klassen van de lagere scholen (zie het einde van hoofdstuk III). Door de medewerking van dit Instituut konden wij in tabellarische vorm een aantal bijzonderheden verkrijgen betreffende de boerenzoons, welke in 1954/1955 zijn onderzocht op hun begaafdheid in twaalf Drentse gemeenten, t.w. Roden, Peize, Zwelloo, Gasselte, Borger, Odoorn, Emmen, Smilde, Schoonebeek, Coevorden, Hoogeveen en Meppel.

De bedoeling van het onderzoek door genoemd Instituut van de leerlingen van de 6de klassen is, in samenwerking met de hoofden der scholen, te komen tot een zo verantwoord mogelijk opleidingsadvies voor de geteste leerlingen. Enerzijds beschikt de leerkracht over zijn ervaringen met het kind; als het ware volgt hij de leerling(e) van dag tot dag in zijn of haar schoolprestaties en krijgt op deze wijze een inzicht in de mogelijkheden van hem of haar; anderzijds geeft de uitslag van de test een inzicht in de hoogte en de aard van de verstandelijke aanleg van de leerling(e).

Wanneer het oordeel van de leerkracht en het oordeel van de psycholoog onderling worden vergeleken en op grond daarvan een opleidingsadvies wordt gegeven, dan neemt de kans toe, dat de leerling(e) een verdere opleiding volgt, die aangepast is aan zijn of haar mogelijkheden. Bij het opstellen van het opleidingsadvies, bedoeld om voorlichting te geven aan de ouders over de mogelijkheden van hun kinderen wordt rekening gehouden met

1. de persoonlijke wens van de betrokkene;
2. de wens van zijn/haar ouders;
3. het advies van het hoofd der lagere school.

Het Groninger Instituut verzamelt reeds enkele jaren voor interne doeleinden gegevens met betrekking tot het door deze geteste leerlingen werkelijk gevolgde voortgezet onderwijs, zodat wij nu tevens op de hoogte zijn van

4. het uitgebrachte opleidingsadvies;
5. de aard van het werkelijk ontvangen voortgezet onderwijs.

Aldus vormen de gegevens 1 - 5 met het I.Q. een basis voor betrouwbare conclusies betreffende het al dan niet optreden van een selectie naar intelligentie bij de overgang van deze boerenzoons van de lagere school naar het landbouwonderwijs en de andere richtingen van voortgezet onderwijs, terwijl het tevens tot op zekere hoogte mogelijk is te bepalen, welke invloed de bovengenoemde factoren 1 - 4 hierop uitoefenen. Het aantal in het jaar 1954/1955 door het Groninger Instituut geteste Drentse boerenzoons bedraagt 207, van wie echter niet alle gegevens 1 - 4 bekend zijn. Hoewel het aantal van ruim 200 boerenzoons wel voldoende kan worden geacht om een voorlopige indruk te verkrijgen van de aard der selectie, komt hier de wenselijkheid naar voren van een meer uitgebreid onderzoek, dat niet één, maar bijvoorbeeld vier of vijf jaarklassen van geteste boerenzoons omvat. Een onderzoek van groter omvang zal betrouwbare definitieve conclusies omtrent deze materie toelaten.

In de eerste plaats is het mogelijk geweest een overzicht (tabel 13) samen te stellen, waaruit blijkt in welke richtingen van voortgezet onderwijs de verschillende wensen en adviezen gingen en in welke verhouding deze takken van onderwijs daadwerkelijk zijn gevolgd.

Tabel 13

WENSEN EN ADVIEZEN TEN AANZIEN VAN VOORTGEZET ONDERWIJS EN DE FEITELIJKE DOORSTROMING

Onderwerp	Aantal zoons 1)	Procentuele verdeling over de richtingen				
		v.g.l.o.	landbouw- onderwijs	l.t.s.	ulo	v.h.m.o.
Wensen boeren- zoons	189	2	40	20	27	12
Wensen ouders	145	1	40	19	27	12
Adviezen hoofden	196	8	58	6	21	6
Adviezen Instituut	159	5	38	19	28	11
Feitelijk voort- gezet onderwijs	207	6	41 2)	19	23	11

1) Waarvan de gegevens bekend zijn.

2) Waarvan 11 % met één of meer jaren ulo.

Bron: Groninger Instituut voor Toegepaste Psychologie en Psychotechniek.

De procentuele verdeling in tabel 13 loopt voor de wensen van de boerenzoons, de wensen van de ouders en de adviezen van het Groninger Instituut weinig of niet uiteen. Slechts heeft het Instituut meer adviezen tot het volgen van v.g.l.o. gegeven, terwijl het landbouwonderwijs weinig minder is geadviseerd dan de bestaande wensen in deze richting gingen. Hierbij kan men nog aantekenen, dat in enkele gevallen het advies ulo is gegeven met de overweging later naar een landbouwschool te gaan, al blijkt dit laatste niet uit de testformulieren.

Een duidelijk verschil is aanwezig tussen de adviezen van de schoolhoofden enerzijds en de wensen van de boerenzoons en hun ouders en de adviezen van het Instituut anderzijds. De hoofden van de lagere scholen hebben in relatief veel gevallen geadviseerd tot v.g.l.o. en tot landbouwonderwijs, terwijl de richtingen van l.t.s., ulo en v.h.m.o. minder frequent zijn aangeraden. In aanmerking nemende de belangrijke functie, die de schoolhoofden in de plattelandssamenleving doorgaans vervullen, zou men geneigd zijn te veronderstellen, dat op het gebied van de onderwijs- en beroepskeuze van de boerenzoons aan hun oordeel door de ouders veel waarde wordt gehecht. Hoewel dit zeker het geval zal zijn, blijkt echter uit het in werkelijkheid gevolgde onderwijs (tabel 13), dat dit kwantitatief gezien, het meest overeenstemt met de adviezen van het Instituut en het minst met die van de schoolhoofden. Ook de mate van overeenstemming met de wensen van zoons en ouders is vrij groot. Relatief veel boerenzoons (34%) zijn naar een uloschool gegaan, maar bijna 1/3 deel van deze groep is na één of meer jaren ulo een landbouwschool (lagere of middelbare) gaan bezoeken. Onze voorlopige indruk is dan ook, dat de adviezen van het testinstituut meer worden gevolgd dan de adviezen van de schoolhoofden, terwijl men tevens geneigd zou zijn te denken, dat het testen en adviseren door het Groninger Instituut betrekkelijk weinig invloed uitoefent op de gang van zaken, althans de ouders grotendeels slechts kan sterken in hun eigen wensen ten aanzien van het voortgezet onderwijs. Daar hier echter uitsluitend sprake is van de aantalsverhoudingen, blijven verschuivingen over de intelligentieklassen mogelijk. In het volgende zal op dit belangrijke aspect nader worden teruggekomen, evenals op de mate van opvolging van de verschillende wensen en adviezen.

De gegevens die ten grondslag liggen aan tabel 13 maken het voorts wenselijk in te gaan op de kwantitatieve verhoudingen tussen de wensen en adviezen gericht op het landbouwonderwijs en de behoefte aan opvolgers op de landbouwbedrijven in de betrokken twaalf Drentse gemeenten.

De resultaten van deze vergelijkingen zijn weergegeven in tabel 14. Overeenkomstig de methode van tabel 8 is voor de betrokken twaalf gemeenten gezamenlijk de onderwijsbehoefte per bedrijfs-grootteklasse per jaar berekend. Vervolgens is de behoefte in verband gebracht met de aantallen boerenzoons, wier wensen gericht waren op het landbouwonderwijs, wier ouders de wens landbouwonderwijs hebben uitgesproken, die van het schoolhoofd resp. het Groninger Instituut een dergelijk advies hebben ontvangen en die in feite een landbouwschool hebben bezocht.

Tabel 14

BEDRIJFSGROOTTE EN BELANGSTELLING VOOR LANDBOUWONDERWIJS

Landbouwonderwijs	Boerenzoons									
	afkomstig van bedrijven in de groottekl.									
	1-5 ha		5-10 ha		10-20 ha		≥20 ha		totaal	
aan- tal	in- % 1)	aan- tal	in- % 1)	aan- tal	in- % 1)	aan- tal	in- % 1)	aan- tal	in- % 1)	
Eigen wens	3	9	19	39	39	75	13	50	74	46
Wens van ouders	2	6	8	16	36	69	9	35	55	34
Op advies van schoolhoofd	8	24	22	45	59	114	16	62	105	65
Op advies van Instituut 2)	4	12	12	25	41	79	15	58	72	45
Werkelijk gevolgd	1	3	19	39	50	96	17	65	87	54
Jaarlijkse behoefte aan opvolgers 3)	34	.	49	.	52	.	26	.	161	.
Aantal bedrijven 4)	1115		1630		1724		892		5361	

- 1) In % van de jaarlijkse behoeften aan opvolgers.
 - 2) Deze aantallen zijn gecorrigeerd (verhoogd) in verband met het feit, dat slechts aan 155 van de 199 geteste Drentse boerenzoons een opleidingsadvies is verstrekt.
 - 3) Gesteld op 3% van het aantal bedrijven.
 - 4) Hoofdberoep van bedrijfshoofd: landbouwer; bron C.B.S.-landbouwtelling 1955. De cijfers zijn afkomstig van 12 Drentse gemeenten, waarin het Groninger Instituut in 1954-1955 klassikaal testen verzorgde.
- Bron: Groninger Instituut voor Toegepaste Psychologie en Psycho-techniek.

Na hetgeen in hoofdstuk III is uiteengezet, zal het geen verwondering wekken, dat de belangstelling voor het landbouwonderwijs bij de geteste boerenzoons het geringst is in de grootteklasse 1-5 ha, stijgt met toenemende bedrijfsgrootte tot een top bij 10-20 ha en daarna weer afneemt. Alleen valt op, dat in tabel 8 de grootste belangstelling is gevonden bij 20-30 ha, terwijl onder de geteste boerenzoons van bedrijven ≥ 20 ha de interesse voor het landbouwonderwijs relatief klein is. Dit kan verband houden met de omstandigheid, dat in de twaalf testgemeenten naar verhouding veel veenkoloniale gemeenten voorkomen.

Overigens blijkt ook uit tabel 14, dat de schoolhoofden in alle grootteklassen de zoons het meest adviseerden een landbouwschool te bezoeken, terwijl daarentegen de ouders dit het minst frequent wensten. Het werkelijke aantal zoons dat landbouwonderwijs heeft ontvangen is in de klasse 1-5 ha kleiner dan de aantallen met overeenkomstige wensen en adviezen. Het aantal boerenzoons van bedrijven groter dan 5 ha dat naar een landbouwschool ging, blijkt groter te zijn dan het aantal met landbouwonderwijs-wensen en -testadviezen, doch kleiner dan het aantal zoons met schoolhoofdadvies ten gunste van het landbouwonderwijs. Alleen in de grootteklasse 10-20 ha stemt het werkelijk bezoek aan de landbouwscholen overeen met de behoefte aan bedrijfsopvolgers (96,2%).

Het antwoord op de vraag of in de genoemde 12 Drentse gemeenten een selectie naar intelligentie is opgetreden onder de boerenzoons die landbouwscholen gingen bezoeken, kan nu worden gegeven door de geteste zoons in te delen in intelligentieklassen (tabel 15). In deze tabel zijn zes categorieën boerenzoons onderscheiden, uit verschillende aantallen bestaande, terwijl tevens het gemiddelde I.Q. per categorie is berekend.

Tabel 15

INTELLIGENTIE VAN DE BOERENZOO NS EN DOORSTROMING NAAR
HET LANDBOUWONDERWIJS

Categorie boerenzoons	Aantal zoons	Gemid- deld I.Q.	Percentage zoons in de intelligentieklasse					
			I (≥ 120)	II (110- 119)	III (100- 109)	IV (90- 99)	V (80- 89)	VI (< 79)
1. Zoons met wens landbouwonderwijs	77	103,0	8	28	28	15	21	1
2. Zoons met wens ouders landbouwonderwijs	58	102,7	9	28	22	14	26	-
3. Zoons met advies schoolhoofd landbouw- onderwijs	113	102,9	8	25	30	18	18	2
4. Zoons met advies instituut landbouw- onderwijs	60	96,7	-	17	25	27	28	3
5. Zoons, die landbouw- scholen bezochten	84	103,6	8	35	19	17	19	2
6. Alle geteste zoons	207	106,4	16	27	25	15	14	2

Bron: Groninger Instituut voor Toegepaste Psychologie en
Psychotechniek.

Bij vergelijking van de beide onderste regels van bovenstaande tabel is te concluderen, dat het gemiddelde I.Q. van de boerenzoons die landbouwscholen zijn gaan bezoeken, iets lager is dan het gemiddelde I.Q. van alle geteste boerenzoons. Het verschil bedraagt echter slechts 2,8 eenheden of 2,6 %. Uit de frequentieverdeling over de zes intelligentieklassen blijkt, dat dit verschil met name wordt veroorzaakt door de verschuivingen in de meest intelligente groep (klasse I) en in de minder intelligente groepen (klassen IV en V). De relatieve afwijkingen in de bezettingsdichtheid van deze klassen door de landbouwschoolleerlingen ten opzichte van de bezetting door alle geteste zoons bedraagt respectievelijk:

klasse I (zeer intelligent) : - 50 %
klasse IV (minder intelligent) : + 13 %
klasse V : + 36 %

De landbouwscholen zijn derhalve betrekkelijk weinig bezocht door de zeer intelligente boerenzoons (de uitblinkers) en betrekkelijk veel door de jongens met een intelligentie die min of meer beneden het gemiddelde ligt. Deze verschuivingen in de richting van een negatieve selectie worden echter ten dele opgeheven door een relatief groot bezoek aan de landbouwscholen door de boerenzoons in klasse II: + 30 %.

Op grond van deze gegevens luidt onze conclusie, dat inderdaad in de betrokken 12 Drentse gemeenten ten aanzien van de jaargroep boerenzoons, die in 1954/1955 de zesde klas l.o. heeft doorlopen, sprake is van een zekere negatieve selectie bij de overgang naar het landbouwonderwijs, al is deze negatieve selectie zeker niet verontrustend te noemen.

De voorgaande uitspraak behoeft echter nog een aanvulling. De groep van 84 boerenzoons, die landbouwdagonderwijs ontvingen, bestaat nl. uit 62 jongens, die van het l.o. direct naar een aansluitende lagere landbouwschool gingen en uit 22 boerenzoons, die na de lagere school eerst één of meer jaren een ulo of h.b.s. bezochten en vervolgens leerlingen werden van lagere of middelbare landbouwscholen. Neemt men eerstgenoemde categorie afzonderlijk, dan blijken deze 62 jongens een sterkere negatieve selectie te vormen dan de gehele groep van 84. De bezetting van de intelligentieclassen is in dit geval respectievelijk (in %):

	I	II	III	IV	V	VI
62 boerenzoons	3	31	21	23	21	2

Vergelijking met regel 6 van tabel 15 toont aan, dat de afwijkingen van de groep van alle geteste boerenzoons bedragen voor:

klasse I (zeer intelligent) : - 81 %,
klasse IV (minder intelligent) : + 53 %,
klasse V : + 50 %.

Deze vrij sterke negatieve selectie wordt slechts weinig verminderd door een relatief dichte bezetting in klasse II van + 15 %. Het gemiddelde I.Q. van deze 62 boerenzoons bedraagt dan ook 101,1, terwijl dat van de 22 jongens, die aanvankelijk een ulo of h.b.s. bezochten, 110,3 is.

Het blijkt dus dat degenen, die na de lagere school te hebben doorlopen, rechtstreeks naar een lagere landbouwschool gingen, een negatieve selectie vormen, doch dat het intelligentiepeil van deze selectie is verhoogd door de leerlingen van de lagere en middelbare landbouwscholen die vooraf een ulo of h.b.s. bezochten. Niettemin vertoont ook de gehele groep landbouwschoolleerlingen, die hier in beschouwing is genomen, enigermate een lager intelligentieniveau dan de totale groep boerenzoons, waaruit deze leerlingen zijn gerecruteerd.

De regels 1-3 en 6 van tabel 15 tonen aan, dat ook zonder intelligentietests en zonder opleidingsadviezen van het Groninger Instituut een geringe mate van negatieve selectie naar alle waarschijnlijkheid zou zijn opgetreden. Enerzijds blijken nl. de frequentieverdelingen over de intelligentie- klassen van de categorieën 1-3 betrekkelijk weinig te verschillen, anderzijds vertonen deze in twee klassen een duidelijk en gelijk gericht onderscheid van categorie 6 (alle geteste zoons), te weten in klasse I (zeer intelligent) een aanzienlijk geringere bezetting en in klasse V (minder intelligent) een dichtere bezetting. Het gemiddeld I.Q. van de categorieën 1-3 is dan ook 3,4-3,7 lager dan het gemiddelde I.Q. van alle geteste zoons. Indien derhalve de boerenzoons hun eigen wensen, die van hun ouders of de adviezen van de schoolhoofden hadden opgevolgd, zou eveneens enige negatieve selectie zijn ontstaan.

Een zeer duidelijk verschil blijkt te bestaan tussen de categorieën 4 en 6 (tabel 15). De boerenzoons met een I.Q. ≥ 120 hebben van het Groninger Instituut nooit het advies ontvangen naar een landbouwschool te gaan. De klasse II (I.Q. 110-119) kreeg in relatief weinig gevallen het advies "landbouwon- derwijs", terwijl dit advies aan de minder en weinig intelli- gente boerenzoons (I.Q. < 99 , klassen IV-VI) relatief veel is gegeven. Zou de onderwijskeuze over de gehele linie overeenkom- stig het testadvies zijn geweest, dan zou een sterke negatieve selectie van landbouwschoolleerlingen het gevolg zijn geweest. Hierbij dient in aanmerking te worden genomen, dat aan een aan- tal boerenzoons het opleidingsadvies "ulo" is verstrekt, ter- wijl tevens is gewezen op de mogelijkheid na de ulo een middel- bare (of na enkele jaren ulo een lagere) landbouwschool te be- zoeken. Dit laatste blijkt echter niet uit de door het Gronin- ger Instituut schriftelijk vastgelegde opleidingsadviezen.

Alvorens op het laatstgenoemde aspect van de mate van op- volging van de adviezen nader in te gaan nog enkele opmerkingen betreffende de verdeling van de wensen en adviezen over de ver- schillende richtingen van voortgezet onderwijs. In de tabellen 16-18 zijn de hierop betrekking hebbende cijfers weergegeven voor respectievelijk de weinig intelligente boerenzoons (I.Q. < 89), de middelmatig intelligente (I.Q. 90-109) en de intelli- gente boerenzoons (I.Q. ≥ 110).

Tabel 16 toont aan, dat ten aanzien van de weinig intelli- gente jongens de wensen van de ouders naar verhouding het hoogst waren gestemd. 27% van de ouders wenste, dat hun zoon een ulo of h.b.s. zou gaan bezoeken, terwijl slechts 4% het v.g.l.o. het meest geschikt achtte. De adviezen van de schoolhoofden en vooral die van het Groninger Instituut gingen in een geheel andere richting. Geen van deze boerenzoons ontving het testadvies "v.h.m.o." of "ulo", slechts 7% werd aangeraden een technische school te bezoeken,

$\frac{1}{4}$ deel werd geadviseerd met het v.g.l.o. genoeg te nemen, terwijl niet minder dan 68 % het advies "landbouwonderwijs" ontving. In feite blijkt toch nog ruim $\frac{1}{5}$ deel van deze jongens naar een ulo te zijn gegaan, hoewel hiervan meer dan de helft na één of meer jaren overging naar het landbouwonderwijs. Niettemin genoot dit onderwijs minder belangstelling dan overeenkwam met de door schoolhoofden en Instituut verstrekte adviezen, hetgeen eveneens geldt voor het v.g.l.o. Het technische onderwijs daarentegen kreeg uit deze weinig intelligente groep boerenzoons meer leerlingen dan was geadviseerd. De werkelijke gang van zaken stemt nog het meest overeen met de eigen wensen van de boerenzoons, zij het dan, dat de technische scholen meer, de ulo-scholen uiteindelijk minder zijn bezocht, dan hun oorspronkelijke wensen aangeven. Van de gehele categorie boerenzoons met I.Q. < 89 is ruim de helft naar het landbouwonderwijs gegaan.

Tabel 16

VOORTGEZET ONDERWIJS VAN WEINIG INTELLIGENTE BOERENZOONS
(I.Q. \leq 89)

Voortgezet onderwijs volgens	Aantal zoons	Percentage zoons naar				
		v.g.l.o.	lb.ond.	techn.ond.	ulo	v.h.m.o.
Wensen zoons	31	10	55	13	23	-
Wensen ouders	26	4	58	12	23	4
Adviezen hoofden	33	21	70	3	6	-
Adviezen Instituut	28	25	68	7	-	-
Feitelijk gevolgd onderwijs	33	12	54 1)	24	9	-

1) Waarvan 12 % met één of meer jaren ulo.

Tabel 17

VOORTGEZET ONDERWIJS VAN MIDDELMATIG INTELLIGENTE BOERENZOONS
(I.Q. = 90 - 109)

Voortgezet onderwijs volgens	Aantal zoons	Percentage zoons naar				
		v.g.l.o.	lb.ond.	techn.ond.	ulo	v.h.m.o.
Wensen zoons	77	-	42	35	14	9
Wensen ouders	58	2	36	33	19	10
Adviezen hoofden	80	10	68	8	11	4
Adviezen Instituut	63	2	49	35	14	-
Feitelijk gevolgd onderwijs	83	8	36 1)	34	18	5

1) Waarvan 3 % met één of meer jaren ulo.

Bron: Groninger Instituut voor Toegepaste Psychologie en Psychotechniek.

Uit tabel 17 is te concluderen, dat ook ten aanzien van de middelmatig intelligente boerenzoons de wensen van de ouders het meest waren gericht op ulo en v.h.m.o. (29 %), terwijl slechts 2 % de voorkeur gaf aan het v.g.l.o. Met name de adviezen van de schoolhoofden verschilden in het algemeen veel van de inzichten van de ouders. Duidelijk blijkt de voorkeur van de schoolhoofden voor het landbouwonderwijs (ruim 2/3 deel), terwijl het ulo en v.h.m.o. en vooral het technisch onderwijs door de hoofden minder werd aangeraden. Geen van deze boerenzoons kreeg het testadvies "v.h.m.o.", meer dan 1/3 deel werd door het Instituut geadviseerd een technische school te bezoeken, terwijl bijna de helft het advies "landbouwonderwijs" ontving. Van de gehele groep boerenzoons ging in werkelijkheid toch nog 5 % naar het v.h.m.o. en ruim 1/5 deel naar het ulo. Van laatstgenoemden ging in dit geval niet meer dan 14 % na één of meer jaren ulo naar het landbouwonderwijs over. Dit onderwijs ondervond ook van de middelmatig intelligente boerenzoons minder belangstelling dan overeenkwam met de door schoolhoofden en Instituut gegeven adviezen. Het technisch onderwijs betrok uit deze groep boerenzoons ongeveer evenveel leerlingen, als door het Groninger Instituut was geadviseerd. De feitelijke doorstroming naar de diverse richtingen van voortgezet onderwijs stemt hier het meest overeen met de wensen van de ouders, al zijn de scholen voor v.h.m.o. minder, het v.g.l.o. meer bezocht dan deze wensen aanduiden. Van de gehele categorie boerenzoons met I.Q. tussen 90 en 110 is ruim 1/3 deel naar het landbouwonderwijs gegaan; ongeveer een zelfde gedeelte ontving technisch onderwijs.

Tabel 18

VOORTGEZET ONDERWIJS VAN INTELLIGENTE BOERENZOONS
(I.Q. \geq 110)

Voortgezet onderwijs volgens	Aantal zoons	Percentage zoons naar				
		v.g.l.o.	lb.ond.	techn.ond.	ulo	v.h.m.o.
Wensen zoons	82	-	33	9	39	20
Wensen ouders	60	-	37	10	35	18
Adviezen hoofden	81	1	46	5	37	11
Adviezen Instituut	68	-	15	9	52	25
Feitelijk gevolgd onderwijs	89	1	41 1)	3	34	21

1) Waarvan 17 % met één of meer jaren ulo.

Bron: Groninger Instituut voor Toegepaste Psychologie en
Psychotechniek.

Ten aanzien van de intelligente boerenzoons toont tabel 18 aan, dat de adviezen van het Groninger Instituut aanzienlijk meer betrekking hadden op het v.h.m.o. en het ulo dan de wensen van zoons en ouders en de adviezen van de schoolhoofden. Het Instituut adviseerde $\frac{1}{4}$ deel van de leerlingen een school voor v.h.m.o. te bezoeken, terwijl ruim de helft een ulo-advies ontving. Slechts 15 % van de jongens kreeg het advies "landbouwonderwijs" van het Instituut, hoewel de schoolhoofden dit onderwijs aanbevelen voor driemaal zoveel boerenzoons. In feite bezocht ruim $\frac{1}{5}$ deel van de intelligente boerenzoons een school voor v.h.m.o. Het ulobezoek stemde procentueel overeen met de adviezen van het Instituut ($34 + 17 = 51\%$), hoewel de genoemde 17 % na één of meer jaren ulo een landbouwschool ging bezoeken. Men kan concluderen, dat uiteindelijk een groter aantal intelligente boerenzoons v.h.m.o., ulo en landbouwonderwijs heeft ontvangen, dan hun oorspronkelijke wensen en die van hun ouders aangeven, terwijl het feitelijk bezoek aan technische scholen in dit opzicht geringer was. Van alle zoons met I.Q. ≥ 110 is ruim $\frac{2}{5}$ deel naar het landbouwonderwijs gegaan, waarvan 42 % eerst een ulo heeft bezocht.

Voor de verschillende richtingen van voortgezet onderwijs kan men uit de tabellen 16 - 18 samenvattende overzichten destilleren, die de procentuele verschuivingen van de wensen en adviezen met toenemende intelligentie weergeven. In tabel 19 is dit gedaan voor het landbouwonderwijs.

Tabel 19

DE INTELLIGENTIE VAN DE BOERENZOONS EN DE BELANGSTELLING VOOR HET LANDBOUWONDERWIJS

Categorie boerenzoons	I.Q.	Aantal boerenzoons	Percentage boerenzoons met				
			eigen wens	wens ouders	advies hoofd	advies Instituut	feitelijk gevolgd 1)
			landbouwonderwijs				
Weinig intelligent	≤ 89	26- 33	55	58	70	68	54
Middelmatig intelligent	90-109	58- 83	42	36	68	49	36
Intelligent	≥ 110	60- 89	33	37	46	15	41
Alle boerenzoons		144-205	40	40	58	38	41

1) Inclusief vooropleiding één of meer jaren ulo.

Bron: Groninger Instituut voor Toegepaste Psychologie en Psychotechniek

Ook uit deze opstelling van de gegevens blijkt het optreden van een zekere mate van negatieve selectie ten aanzien van degenen, die landbouwonderwijs hebben gevolgd. Daar echter het aantal zoons met I.Q. < 89 (\pm 30) aanmerkelijk kleiner is dan de beide meer intelligente groepen (70 à 75), zijn ondanks deze negatieve selectie onder de landbouwschoolleerlingen (inclusief middelbaar landbouwonderwijs) de in tabel 19 onderscheiden categorieën intelligente en middelmatig intelligente boerenzoons duidelijk talrijker dan de groep weinig intelligenten. Ongerustheid omtrent het algemene begaafdheidspeil van de leerlingen bij het landbouwonderwijs en derhalve tevens van de toekomstige boeren lijkt daarom voorbarig.

Eveneens is uit de gegevens volgens tabel 19 af te leiden, dat de negatieve selectie bij uitsluitende opvolging van de wensen van de boerenzoons of van hun ouders en van de adviezen van de hoofden der lagere scholen sterker zou zijn geweest, dan in werkelijkheid het geval is. Met name indien de adviezen van het Groninger Instituut, zoals vermeld in deze tabel, het enige richtsnoer zouden zijn geweest, zou een zeer sterke negatieve selectie hebben plaatsgehad. Bij de beoordeling van het verstrekken van deze opleidingsadviezen dient men echter rekening te houden met de overgang van het ulo naar het landbouwonderwijs, hetgeen reeds vroeger is opgemerkt. Deze overgang is immers relatief frequent bij de intelligente boerenzoons, waardoor het algemene intelligentiepeil van de leerlingen der landbouwscholen wordt opgetrokken.

Men kan in dit verband de vraag stellen, in hoeverre de opleidingsadviezen van het Groninger Instituut (voortaan testadviezen genaamd) overeenstemmen met de individuele wensen van de boerenzoons en hun ouders en met de adviezen van de schoolhoofden. Hierop sluit aan de vraag, in welke mate de testadviezen in de praktijk worden opgevolgd.

Tabel 20

DE MATE VAN OVEREENSTEMMING VAN DE TESTADVIEZEN MET DE WENSEN EN ADVIEZEN VAN DE SCHOOLHOOFDEN TEN AANZIEN VAN HET LANDBOUWONDERWIJS

Categorie boerenzoons	Percentage zoons met gelijkkluidend testadvies			totaal
	met I.Q.			
	< 89	90 - 109	≥ 110	
Eigen wens:				
landbouwonderwijs	93	87	41	71
Wens van ouders:				
landbouwonderwijs	83	94	57	79
Advies van schoolhoofd:				
landbouwonderwijs	80	54	30	52

Bror: Groninger Instituut voor Toegepaste Psychologie en Psychotechniek.

In het eerstgenoemde onderwerp verschaft tabel 20 nader inzicht met betrekking tot het landbouwonderwijs. In ongeveer driekwart van de gevallen blijkt het testadvies gelijk te zijn geweest aan de geuite wensen van zoons en ouders ten gunste van het landbouwonderwijs. De mate van overeenstemming was echter groter bij de minder intelligente leerlingen (+ 90%) en geringer bij de intelligente boerenzoons (bijna 50%). De jongens, die volgens het advies van het schoolhoofd in aanmerking kwamen voor het landbouwonderwijs, ontvingen slechts voor 52% een gelijkkluidend testadvies; de intelligenten zelfs voor niet meer dan 30%. Het veel voorkomen van afwijkingen tussen het advies van het schoolhoofd en dat van het Groninger Instituut hangt samen met het feit, dat de schoolhoofden te dikwijls het landbouwonderwijs hebben aangeraden in verhouding tot de opvolgingsmogelijkheden op de landbouwbedrijven, zoals de betrokkenen deze beoordeelden. In het algemeen zal men de divergentie van de adviezen van de schoolhoofden enerzijds en de testadviezen anderzijds, in dit licht beschouwd, een gunstig resultaat kunnen noemen, te meer daar hierdoor van de meest begaafde jongens mogelijk een groter gedeelte niet-agrarisch middelbaar onderwijs is gaan volgen overeenkomstig hun capaciteiten. Een zekere negatieve selectie ten aanzien van de landbouwschoolleerlingen is hierbij niet te vermijden.

In dit verband is uiteraard van doorslaggevende betekenis de mate, waarin de boerenzoons de verkregen testadviezen opvolgen. Eveneens is de mate van uitvoering van de eigen wensen, die van de ouders enz. een interessant gegeven. Voor zover het landbouwonderwijs betreft, is het een en ander in tabel 21 vermeld.

Tabel 21

DE MATE VAN OPVOLGING VAN DE WENSEN EN ADVIEZEN TOT HET BEZOEKEN VAN
LANDBOUWSCHOLEN

Categorie boerenzoons	Aantal zoons				Percentage zoons, dat landbouwonderwijs volgde			
	to- taal	met I.Q.			to- taal	met I.Q.		
		<89	90-109	≥110		<89	90-109	≥110
Eigen wens: landbouwonderwijs	74	16	31	27	73	75	68	78
Wens van ouders: landbouwonderwijs	55	15	20	20	76	80	80	70
Advies van schoolhoofd: landbouwonderwijs	113	23	54	36	56	61	48	64
Testadvies: landbouwonderwijs	61	19	32	10	74	68	69	100

Bron: Groninger Instituut voor Toegepaste Psychologie en Psycho-
techniek.

Aan de relatieve verschillen tussen de aantallen in de eerste totaalkolom kan men geen absolute waarde hechten, aangezien niet van alle zoons een uitgesproken onderwijswens of -advies bekend was. Van de 205 boerenzoons, die in deze tabel zijn verwerkt, hebben 188 zelf een bepaalde wens geuit. Dit geldt slechts voor de ouders van 143 geteste zoons. De schoolhoofden hebben voor 193 leerlingen een advies uitgebracht, terwijl het Groninger Instituut voor niet meer dan 160 jongens een opleidingsadvies heeft samengesteld.

Gemiddeld blijkt ongeveer driekwart van de boerenzoons, wier eigen wensen of die van hun ouders gericht waren op het landbouwonderwijs, metterdaad een landbouwschool te hebben bezocht. Ten aanzien van eerstgenoemde categorie valt op, dat in de intelligentieklasse ≥ 110 relatief meer zoons hun wensen hebben vervuld dan in de middelmatig intelligente groep met I.Q. 90 - 109. Dit is met betrekking tot de wensen van de ouders niet het geval, al laten de kleine absolute aantallen hier geen betrouwbare conclusies toe, hoogstens aanwijzingen.

Aan de adviezen van de schoolhoofden ten gunste van het landbouwonderwijs is door niet meer dan 56 % van de leerlingen gevolg gegeven. Dit relatief lage percentage houdt ongetwijfeld verband met het reeds eerder gesignaleerde verschijnsel van het te veelvuldig door de hoofden aanbevelen van een landbouwopleiding voor de boerenzoons. Overigens treedt ook bij deze categorie adviezen een relatief sterkere opvolging op bij de meer intelligente zoons.

Tenslotte kan men uit tabel 21 constateren, dat de landbouwonderwijsadviezen van het Groninger Instituut eveneens voor ongeveer driekwart zijn uitgevoerd. Er waren slechts 10 boerenzoons met I.Q. ≥ 110 , die het testadvies "landbouwonderwijs" ontvingen, doch deze hebben allen het advies opgevolgd. In verband met de kleine aantallen kan men echter ook hier niet meer concluderen dan dat er aanwijzingen zijn voor een relatief sterke opvolging van deze testadviezen door de meest intelligente groep zoons.

Het gevonden verschijnsel van een in het algemeen grotere mate van uitvoering van de wensen en adviezen ten gunste van het landbouwonderwijs door de meer intelligente boerenzoons vormt de verklaring voor het vroeger geconstateerde feit, dat de in werkelijkheid bij de overgang van de lagere scholen naar het landbouwonderwijs optredende negatieve selectie minder sterk is, dan het geval zou zijn bij een volledige opvolging van de wensen der zoons en van de ouders en van de adviezen der schoolhoofden en vooral bij algehele uitvoering van de adviezen van het Groninger Instituut.

SAMENVATTING

Aanleiding tot het uitgevoerde onderzoek naar de ontwikkeling van de belangstelling van de Drentse boerenzoons voor het landbouwonderwijs was de sterke daling van het aantal leerlingen van de lagere landbouwscholen in Drente met ruim 350 of 24% in de periode 1954-1955 - 1958-1959. Brengt men hiermede in verband, dat de bedrijfshoofden jonger dan 35 jaar in deze provincie in 1955 voor niet meer dan 43% een opleiding hadden gevolgd aan een landbouwschool, dan is het begrijpelijk, dat men zich afvraagt, welke gevolgen de afnemings van het leerlingental kan hebben voor de geschooldheid van de toekomstige landbouwers en voor de levensvatbaarheid van de lagere landbouwscholen. Tevens is van groot belang de beantwoording van de vraag, of de aanleg of de capaciteiten van de boerenzoons die de landbouwscholen bezoeken, te wensen overlaten, zoals men wel verneemt van bij dit onderwijs werkzame leerkrachten. Met andere woorden gezegd: vormen de leerlingen-boerenzoons van de landbouwscholen al dan niet een negatieve selectie naar intelligentie uit de gehele groep boerenzoons, waaruit deze leerlingen worden gerecruteerd? Door de medewerking van het Groninger Instituut voor Toegepaste Psychologie en Psychotechniek kon een betrouwbare indruk van dit kwalitatieve verschijnsel worden verkregen aan de hand van de resultaten van uitgevoerde intelligentietests in een twaalfstal Drentse gemeenten. Uiteraard verdient het aanbeveling dit gedeelte van het onderzoek in de toekomst voort te zetten met nieuwe ter beschikking komende gegevens.

In deze samenvatting wordt een globaal puntsgewijs overzicht opgenomen van de belangrijkste uitkomsten van zowel de kwantitatieve als de kwalitatieve aspecten van het onderzoek.

1. De landbouwkundige scholing van de bedrijfshoofden is relatief goed in het Veen- en zandgebied (de Hondsrug-gemeenten), met name op de bedrijven groter dan 10 ha. In de Noordelijke randgemeenten treft men in alle bedrijfsgroottesklassen relatief weinig landbouwers aan die landbouwonderwijs hebben gevolgd.
2. Op grond van de resultaten van een in 1957 door het L.E.I. uitgevoerde enquête in de gemeenten Rolde en Ruinen is de verwachting gewettigd dat over 10 à 15 jaar de jeugdige bedrijfshoofden in Drente voor ongeveer 90% agrarisch dagonderwijs zullen hebben genoten.
3. In tegenstelling tot de 21 lagere landbouwscholen vertonen de vier middelbare landbouwscholen in Drente, na een afnemings tot 1955-1956, een toeneming van het leerlingental tot 1958-1959 met 16%.

4. Onder de in de periode 1956-1960 aan de Drentse lagere landbouwscholen gediplomeerde 1.665 leerlingen komen slechts 4% landarbeiderszonen en 4% zonen van niet-agriculteurs voor. De overeenkomstige cijfers voor de middelbare landbouwscholen bedragen respectievelijk 0,5 en 6,5%. Het verloop van het leerlingental van de lagere landbouwscholen zal ook in de naaste toekomst zeer overwegend worden bepaald door de belangstelling van de boerenzonen.
5. De in de jaren 1959 en 1960 aan de middelbare landbouwscholen gediplomeerde boerenzonen hebben voor 79% een vooropleiding gevolgd aan een lagere landbouwschool, voor 16% aan een ulo, 4% aan een h.b.s. en voor 1% aan een lagere technische school. De in 1959 en 1960 aan lagere landbouwscholen gediplomeerde boerenzonen hebben voor 10% gedurende één of meer jaren een ulo bezocht alvorens naar de lagere landbouwschool te gaan.
6. Een vergelijking van het aantal gediplomeerde boerenzonen (over 1956-1960) met de behoefte aan geschoolde opvolgers op alle bedrijven groter dan 5 ha (hoofdberoep bedrijfsvoofd = landbouwer) leidt tot de conclusie, dat in de aldus berekende behoefte voor 76% wordt voorzien door het aanbod. Dit z.g. dekkingspercentage is het hoogst in de Zuidelijke randgemeenten (84%), het laagst in het Veen- en zandgebied (64%). Van de 34 Drentse gemeenten hebben acht een dekkingspercentage groter dan 90, zestien een percentage kleiner dan 75.
7. Een soortgelijke confrontatie van het aanbod van gediplomeerde boerenzonen met de behoefte per bedrijfsgrootteklasse toont aan, dat in dit verband de dekkingspercentages variëren van 21 voor de bedrijven van 1-5 ha tot 119 voor de grootteklasse 20-30 ha.
8. De belangstelling van de boerenzonen voor het landbouwonderwijs blijkt te groot te zijn in verhouding tot de behoefte aan bedrijfsopvolgers in de betrokken gebieden en grootteklassen in:
het Zandgebied op de bedrijven van 20-30 ha;
de Zuidelijke randgemeenten op de bedrijven van 10-30 ha;
de Noordelijke randgemeenten op de bedrijven van 10-20 ha.
9. De belangstelling is in sterke mate te klein om op analoge wijze voldoende geschoolde opvolgers te waarborgen in:
de gehele provincie op de bedrijven van 5-10 ha;
het Veen- en zandgebied tevens op de bedrijven van 10-20 ha;
de Noordelijke randgemeenten tevens op de bedrijven van 20-30 ha.
10. Er zijn aanwijzingen dat in de nabije toekomst eveneens te weinig geschoolde opvolgers aanwezig zullen zijn op de bedrijven van 10-20 ha in het Zandgebied.

11. In verband met punt 2 kan men de tekorten in belangstelling voor het landbouwonderwijs, genoemd sub 9, verklaren uit een geringe animo onder de boerenzoons tot overneming van de betrokken landbouwbedrijven.
12. In de periode 1940-1955 was het bezoek door boerenzoons aan de lagere landbouwscholen dusdanig groot in verhouding tot de mogelijkheden bedrijfshoofd te worden, dat men de daling van het leerlingental in principe als een gunstige ontwikkeling dient te beschouwen, die duidt op een meer verantwoorde onderwijs- en beroepskeuze. Dat behalve kleine bedrijven tevens in enkele gebieden levensvatbare landbouwbedrijven in de komende jaren zullen vrijkomen wegens gebrek aan opvolgers kan men bestempelen als een minder gelukkige consequentie van de wijziging in het onderwijs- en beroepskeuzepatroon.
13. Het huidige lagere landbouwonderwijsapparaat bezit een overcapaciteit, die bij een zestal lagere landbouwscholen meer dan 40% bedraagt.
14. De met het schooljaar 1959-1960 aan 15 lagere landbouwscholen opgetreden toeneming van het aantal leerlingen zal zich waarschijnlijk aan de scholen in de Noordelijke randgemeenten en het Zandgebied nog enige tijd kunnen voortzetten. De scholen in het Veen- en zandgebied zullen weinig of geen verandering laten zien; de scholen in de Zuidelijke randgemeenten zullen waarschijnlijk reeds op korte termijn een (verdere) daling van het leerlingental vertonen. In verband met de huidige en de te verwachten toekomstige ontwikkeling van het aantal landbouwbedrijven en de mogelijke versterking in de keuze van ulo of h.b.s. als vooropleiding voor de middelbare landbouwscholen is na ± 1965 een vermindering van het aantal leerlingen bij het lager landbouwonderwijs over de gehele linie waarschijnlijk.
15. Ten aanzien van de kwalitatieve zijde van de doorstroming van de Drentse boerenzoons naar de lagere landbouwscholen is uit een onderzoek betreffende de lagere landbouwscholen gebleken, dat de wel geuite mening, dat deze in relatief sterke mate zouden worden bezocht door z.g. "zittenblijvers" van de lagere scholen, in het algemeen niet berust op de werkelijkheid. In de gehele provincie Drente had 26% van de leerlingen-boerenzoons van deze scholen eenmaal of vaker gedoubleerd op de lagere scholen, terwijl het overeenkomstige percentage 25 bedraagt voor de gehele groep boerenzoons, waaruit de leerlingen van de lagere landbouwscholen waren gerecruteerd. Wel bleek enige negatieve selectie te zijn opgetreden bij de landbouwscholen in het Zandgebied en het Veen- en zandgebied, daarentegen een geringe mate van positieve selectie in de Zuidelijke randgemeenten. Van school tot school waren de verschillen uiteraard groter.

16. Uit de door het Groninger Instituut voor Toegepaste Psychologie en Psychotechniek verstrekte gegevens omtrent de in 1954-1955 in twaalf Drentse gemeenten op intelligentie geteste ruim 200 boerenzoons bleek, dat het aantal zoons dat een landbouwschool heeft bezocht, groter is dan is af te leiden uit de aanvankelijk door de zoons en hun ouders medegedeelde wensen, eveneens groter dan het aantal door genoemd Instituut verstrekte opleidingsadviezen ten gunste van het landbouwonderwijs, doch kleiner dan het aantal door de hoofden van de lagere scholen gegeven dergelijke adviezen.
17. Het gemiddelde intelligentiequotiënt van alle geteste boerenzoons bedroeg 106,4; van degenen met testadvies landbouwonderwijs 96,7. De groep, die aansluitend aan de lagere school een lagere landbouwschool ging bezoeken, had een gemiddeld intelligentiequotiënt van 101,1, het kleinere aantal dat eerst na één of meer jaren ulo of h.b.s. een lagere of middelbare landbouwschool bezocht, had een gemiddeld intelligentiequotiënt van 110,3. Laatstgenoemde groep verhoogde aldus het totale intelligentieniveau van de landbouwschoolleerlingen tot 103,6, zodat enigermate een negatieve selectie bleef bestaan.
18. Ook zonder intelligentietests en opleidingsadviezen zou deze negatieve selectie zijn opgetreden op grond van de wensen van de boerenzoons zelf en die van hun ouders.
19. Van de intelligente boerenzoons (I.Q. \geq 110) ging 41% naar een landbouwschool, van de middelmatig intelligente (I.Q. 90-109) 36% en van de weinig intelligente (I.Q. $<$ 89) 54%.
20. Ten aanzien van de overeenstemming van de adviezen met de eigen wensen is het volgende gebleken: in ongeveer 75% van de gevallen was het opleidingsadvies van het Groninger Instituut, verstrekt aan de zoons met eigen wens en/of wens van de ouders landbouwonderwijs, aan deze wensen gelijkloidend. De mate van overeenstemming was echter groter bij de weinig intelligente zoons (+ 90%) en relatief gering bij de intelligente boerenzoons (bijna 50%).
21. Ten aanzien van de uitvoering van wensen en adviezen bleek het volgende: de boerenzoons die aanvankelijk zelf of wier ouders het landbouwonderwijs de meest wenselijke opleiding vonden, hebben deze wensen voor 75% ook uitgevoerd. De adviezen van de hoofden van de lagere scholen tot het bezoeken van landbouwscholen zijn slechts voor 56% opgevolgd, terwijl de op het landbouwonderwijs gerichte adviezen van het Groninger Instituut weer voor bijna 75% zijn verwezenlijkt. In het algemeen zijn deze landbouwonderwijswensen en -adviezen in grotere mate opgevolgd door de meer intelligente boerenzoons dan door de minder intelligente.

22. Uit de gegevens betreffende de boerenzoons die andere vormen van voortgezet onderwijs hebben ontvangen blijkt, dat ten aanzien van het lager technisch onderwijs sprake is van een negatieve selectie die sterker is dan bij het landbouwonderwijs. De groep boerenzoons van het landbouwonderwijs neemt naar intelligentie een positie in tussen de boerenzoons bij uho enerzijds en bij lager technisch onderwijs anderzijds.
23. Hoewel de testgegevens betrekking hebben op een groep boerenzoons die voldoende talrijk is om aan de bovenstaande conclusies voor Drente algemene geldigheid toe te kennen, is het wenselijk de negatieve selectie verder te blijven volgen door het onderzoek uit te breiden met gegevens over latere jaren.

LIJST VAN BIJLAGEN

1. Vormen van landbouwonderwijs.
2. Bedrijfshoofden met landbouwonderwijs.
3. Indeling van de provincie Drente in landbouwgebieden.
4. Geënquêteerde landbouwscholen.
5. Enquête op landbouwscholen.
6. Leerlingental landbouwscholen 1953 - 1960.
7. Herkomst van aan lagere landbouwscholen gediplomeerde boerenzoons: 1956 - 1958.
8. Jaarlijkse behoefte aan landbouwdagonderwijs voor boerenzoons per gemeente.
9. Jaarlijkse behoefte aan landbouwdagonderwijs voor boerenzoons naar de grootte van het ouderlijke bedrijf.
10. Jaarlijkse maximale behoefte aan lager landbouwonderwijs.
11. Lagere-schoolprestaties van boerenzoons op enkele lagere landbouwscholen.

VORMEN VAN ONDERWIJS

1. Landbouwdagonderwijs

a. Lagere Landbouwschool (l.l.s.)

Doel

Aankomende landbouwers en landarbeiders algemene ontwikkeling bij te brengen. Het onderwijs omvat algemeen vormende vakken, alsmede de beginselen van de landbouw, daarbij rekening houdende met de aard van de landbouwbedrijven in de streek, waaruit de scholen haar leerlingen betrekken.

Toelatingseisen

Momenteel 6 klassen lager onderwijs, in 1957 was de eis nog 7 klassen.

Duur der studie

Bij het oude leerplan 4 jaren met $2\frac{1}{2}$, 1, 1 en 1 losdag per week. Sedert enige jaren is begonnen met de invoering van een geheel nieuw leerplan, dat thans al op het grootste deel van de scholen is ingevoerd en met ingang van de cursus 1961/'62 op alle scholen een feit zal zijn. Bij dit nieuwe leerplan sluiten de lagere land- en tuinbouwscholen aan op de 6de klas van de lagere school. De schoolopleiding blijft vierjarig met resp. 5,5,4 en 3 dagen per week les. De uitbreiding betreft voornamelijk het algemeen vormende onderwijs, terwijl in alle klassen behalve het theoretische vakonderwijs ook praktisch onderricht wordt gegeven.

Omdat de omschakeling niet in één keer kan geschieden, zijn er enkele tussenfasen met het z.g. 5,4 en 3 leerplan, dat nog aansluit aan het 7de leerjaar van de lagere school.

Minimumaantal leerlingen

Als een school gedurende drie achtereenvolgende jaren minder dan 48 leerlingen telt, zal, bijzondere omstandigheden buiten beschouwing gelaten, geen rijkssubsidie meer worden toegekend, wat dus als regel opheffing van de school tot gevolg zal hebben.

b. Middelbare landbouwschool(m.l.s.)

Doel

Aankomende landbouwers de nodige theoretische kennis van het landbouwbedrijf, zomede voortgezette algemene ontwikkeling bij te brengen. Bij het onderwijs wordt rekening gehouden met de aard van het landbouwbedrijf in de streek, waar de school gevestigd is.

Toelatingseisen

In het jaar van toelating tot de 1ste klas moet de leerling de leeftijd van 16 jaar bereiken. Het toelatingsexamen omvat de vakken Nederlandse taal, rekenen en praktische landbouwkennis. De meeste leerlingen bezitten bij toelating het diploma van een l.l.s. of het ulodiploma. Het is de bedoeling het diploma van de l.l.s. of 3 jaar ulo als toelatingseis te gaan stellen, terwijl de kandidaat landbouwpraktijk moet hebben (ingegaan m.i.v. het cursusjaar 1960/1961).

Kandidaten die in het bezit zijn van het ulodiploma of bevorderd zijn naar de 4de klas van een middelbare school zijn vrijgesteld van het toelatingsexamen in Nederlandse taal en rekenen.

c. Hogere Landbouwschool (h.l.s.)

Doel

Deze scholen geven een voorbereiding op de praktijk van de landbouw en tevens een algemene ontwikkeling, ongeveer overeenkomende met de beide hoogste klassen van een vijfjarige h.b.s.-B.

Toelatingseisen

Eén vol jaar landbouwpraktijk, diploma ulo-B of een bevordering van de derde naar de vierde klas h.b.s.-B, minimumleeftijd 15 jaar.

2. Landbouwvakschool (l.v.s.)

Doel

Een bepaald onderdeel van de landbouw, zowel theoretisch als praktisch, te onderwijzen (b.v. pluimveeteeltvakschool).

3. Landbouwcurususonderwijs

a. Algemene landbouwcurusus (a.l.c.)

Deze cursussen (avondonderwijs) zijn de meest eenvoudige vorm van elementair landbouwonderwijs. Na de oorlog is het aantal lagere landbouwscholen snel uitgebreid en als gevolg daarvan heeft de algemene landbouwcurusus haar betekenis verloren. Ze beantwoordt nl. niet meer aan de eisen, welke er momenteel aan het lagere landbouwonderwijs worden gesteld en is daarom door de lagere landbouwschool vervangen.

b. Speciale landbouwcurusussen (sp.l.c.)

Bij deze cursussen wordt op bepaalde onderdelen van het bedrijf dieper ingegaan.

Ze zijn bestemd voor oudere leerlingen, die als regel al lager landbouwonderwijs hebben gevolgd.

BEDRIJFSHOOFDEN MET LANDBOUWONDERWIJS

Provincie	Percentage bedrijfshoofden (hoofdbe- roep landbouwer) met landbouwonderwijs					totaal
	in de grootteklasse					
	1-5 ha	5-10 ha	10-20 ha	20-30 ha	≥ 30 ha	
Groningen	17	30	52	70	83	48
Friesland	18	33	48	63	73	41
Drente	17	32	47	61	72	37
Overijssel	18	37	53	72	77	39
Gelderland	22	41	54	62	63	36
Utrecht	22	39	52	59	63	42
Noordholland	15	29	39	48	64	34
Zuidholland	12	26	40	49	61	32
Zeeland	23	30	41	57	65	37
Noordbrabant	32	55	62	67	70	52
Limburg	29	55	67	72	70	49
Nederland	21	41	52	62	71	41

Bron: C.B.S.-landbouwtelling mei 1955.

INDELING VAN DE PROVINCIE DRENTE IN LANDBOUWGEBIEDEN
(Oude indeling van 1912)

Landbouwgebied:	Gemeente:
Noordelijke randgemeenten	Eelde Peize Roden
Zandgebied	Norg Vries Assen Rolde Westerbork Zweeloo Sleen Oosterhesselen Beilen Dwingeloo Diever Vlodder Ruinen
Veen- en zandgebied	Zuidlaren Anloo Gieten Gasselte Borger Odoorn Emmen Smilde
Zuidelijke randgemeenten	Schoonebeek Coevorden Dalen Hoogeveen Zuidwolde De Wijk Ruinerwold Havelte Nijeveen Meppel

Bijlage 5 (vervolg)

LAGERE/MIDDELBARE LANDBOUWSCHOOL TE

Grootte van de ouderlijke bedrijven van de in 1956 t/m 1958
gediplomeerde boerenzoons 1)

Jaar	Woongemeente	Aantal boeren- zoons	Aantal boerenzoons van bedrijven van				
			1-5 ha	5-10 ha	10-20 ha	20-30 ha	30 ha en groter
1956							
1957							
1958							

1) Voor de middelbare landbouwscholen alleen van toepassing
op die boerenzoons, die geen vooropleiding aan een l.l.s.
hebben genoten.

LACERE/MIDDELBARE LANDBOUWSCHOOL TE

A. Aantal leerlingen bij de aanvang van het schooljaar 1959/'60

B. Gediplomeerde leerlingen per woongemeente

Woongemeente van de gediplomeerden	Aantal gediplomeerde			Aantal gediplomeerde boerenzoons met														
	boerenzoons	landarbeiderszoons	leerlingen van niet-agrar.	ouderlijk bedrijf (ha)			hoogste vooropleiding				h.o.s.				Opmerkingen			
				klei-ner dan 5	5 - 10	10 - 20	20 - 30	30 of groter	l.o.	l.l.s. zor-der diploma	l.t.s. zor-der diploma	ulo zor-der diploma	h.b.s. zor-der diploma					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19

1959

1960

LEERLINGENTAL LANDBOUWSCHOLEN 1953-1960

School	Oprich- tings- jaar	Grond- slag	Aantal leerlingen bij begin schooljaar							
			1953 /54	1954 /55	1955 /56	1956 /57	1957 /58	1958 /59	1959 /60	1960 /61
Lagere										
landbouwschool te:										
Roden 1)	1945	alg.	74	85	87	77	65	44	51	52
Vries	1922	alg.	96	98	90	79	80	78	73	64
Rolde	1949	alg.	48	52	58	59	51	47	41	42
Westerbork	1939	alg.	84	89	85	71	52	50	56	62
Schoonoord	1947	prot.ch.	69	65	67	51	46	32	40	30
Oosterhesselen	1947	alg.	64	62	60	49	49	36	64	73
Beilen	1948	prot.ch.	74	68	63	52	42	46	57	63
Dwingeloo	1932	alg.	71	73	67	64	59	52	49	60
Zandgebied			506	507	490	425	379	341	380	394
Annen	1944	alg.	34	46	51	46	48	38	31	31
Gasselternijveen	1945	alg.	56	50	45	41	31	26	37	40
Borger	1933	alg.	101	106	102	102	87	59	58	54
Emmen	1954	alg.	-	19	24	32	27	30	45	54
Emmercompasuum	1944	r.-k.	62	55	65	58	48	34	41	40
Klazienaveen	1947	prot.ch.	56	54	44	35	35	41	46	46
Smilde	1937	prot.ch.	99	91	94	76	65	59	64	67
Veen- en zandgebied			408	431	425	390	341	287	322	332
Coevorden	1944 ²⁾	prot.ch.	98	88	76	82	72	83	85	76
Dalen	1948	alg.	43	41	44	41	34	31	-	-
Hoogeveen	1928	prot.ch.	165	161	160	145	131	101	103	103
Zuidwolde	1944	alg.	78	72	66	57	53	56	57	59
Havelte	1947	alg.	60	60	61	57	61	47	51	59
Meppel	1953	prot.ch.	20	30	51	70	65	68	76	63
Zuidelijke randgem.			464	452	458	452	416	386	372	360
21 l.l.s.			1452	1476	1460	1344	1201	1058	1125	1138
Middelbare										
landbouwschool te:										
Assen	1941	rijks	82	68	72	77	81	80	84	77
Emmen	1917	rijks	86	87	77	71	85	94	94	73
Hoogeveen	1947	prot.ch.	34	36	39	44	51	60	59	53
Meppel	1909	rijks	83	81	81	84	81	79	76	94
4 m.l.s.			285	272	269	276	298	313	313	297
25 landbouwscholen			1737	1747	1729	1620	1499	1371	1438	1435

1) Enige school in de Noordelijke randgemeenten (Eelde, Peize en Roden).

2) Als Rijkslagerelandbouwschool; in 1948 protestant christelijk geworden (C.B.T.B.).

Bron: Opgave van de directeuren.

Bijlage 9

JAARLIJKSE BEHOEFTE AAN LANDBOUWDAGONDERWIJS VOOR BOERENZOONS
NAAR GROOTTE VAN OUDERLIJK BEDRIJF

Landbouwgebied	Grootte- klasse	Aantal be- drijven 1)	Onderwijs- behoefte	Aantal ge- diplomeerde ²⁾ boerenzoons	Dekkings- percen- tage
Noordelijke randgemeenten	5-10 ha	353	10,6	3,0	28,3
	10-20 ha	217	6,5	7,4	113,8
	20-30 ha	59	1,8	1,4	77,8
	≥30 ha	10	0,3	0,2	67,8
	≥ 5 ha	639	19,2	12,0	62,5
Zandgebied	5-10 ha	2.043	61,3	24,3	39,6
	10-20 ha	2.302	69,1	61,7	89,3
	20-30 ha	702	21,1	30,5	144,5
	≥30 ha	209	6,3	6,4	101,6
	≥ 5 ha	5.256	157,7	122,9	77,9
Veen- en zand- gebied	5-10 ha	1.069	32,1	6,2	19,3
	10-20 ha	1.539	46,2	35,1	76,0
	20-30 ha	628	18,8	17,6	93,6
	≥30 ha	254	7,6	7,7	101,3
	≥ 5 ha	3.490	104,7	66,6	63,6
Zuidelijke randgemeenten	5-10 ha	1.552	46,6	23,9	51,3
	10-20 ha	1.093	32,8	35,5	108,2
	20-30 ha	219	6,6	7,7	116,7
	≥30 ha	45	1,4	0,8	57,1
	≥ 5 ha	2.909	87,3	67,9	77,8

1) Hoofdberoep bedrijfshoofd: landbouwer.

Bron: C.B.S.-landbouwtelling mei 1955.

2) Jaargemiddelde 1956-1960.

Bron: L.E.I.-enquêtes 1958 en 1960.

JAARLIJKSE MAXIMALE BEHOEFTE AAN LAGER LANDBOUWONDERWIJS

School	Aantal leerlingen per jaar		Overcapaciteit in	
	behoefte	capaciteit	leerlingen	% van de capaciteit
Roden	21,3	24	2,7	11,3
Vries	25,8	24	- 1,8	- 7,5
Rolde	13,0	24	11,0	45,8
Westerbork	17,9	24	6,1	25,4
Schoonoord	13,3	24	10,7	44,6
Oosterhesselen	20,8	24	3,2	13,3
Beilen	16,5	24	7,5	31,3
Dwingeloo	18,0	24	6,0	25,0
Annen	14,9	24	9,1	37,9
Gasselternijveen	9,7	24	14,3	59,6
Borger	24,6	24 ¹⁾	- 0,6	- 2,5
Emmen	10,3	12 ¹⁾	1,7	14,2
Emmercompascuum	13,4	24	10,6	44,2
Klazienaveen	10,3	24	13,7	57,1
Smilde	19,8	24	4,2	17,5
Coevorden	25,2	24	- 1,2	- 5,0
Hoogeveen	35,2	48	12,8	26,7
Zuidwolde	12,6	24	11,4	47,5
Havelte	18,8	24	5,2	21,7
Meppel	13,8	24	10,2	42,5
20 l.l.s.	355,2	492	136,8	27,8

1) Tijdelijke noodhuisvesting.

DE LAGERE-SCHOOLPRESTATIES VAN DE BOERENZOONS OP ENKELE
LAGERE LANDBOUWSCHOLEN 1)

Gemeente	Categorie boerenzoons	Aantal boeren- zoons	Percentage boerenzoons dat het l.o. doorliep met		
			geen	1 doublures	meer
Beilen	l.o. 2)	106	75,5	15,1	9,4
	l.l.s. 2)	30	76,7	13,3	10,0
Borger	l.o.	107	63,6	27,1	9,4
	l.l.s.	57	82,5	10,5	7,0
Coevorden	l.o.	74	71,6	23,0	5,4
	l.l.s.	84	80,9	19,1	-
Dwingeloo	l.o.	61	82,0	13,1	4,9
	l.l.s.	51	58,8	33,3	7,8
Emmen	l.o.	215	80,5	14,9	4,7
	3 l.l.s.-en	83	68,7	28,9	2,4
Havelte	l.o.	73	78,1	19,2	2,8
	l.l.s.	47	61,7	29,8	8,5
Hoogeveen	l.o.	61	83,6	13,1	3,3
	l.l.s.	32	87,5	12,5	-
Vries	l.o.	103	83,5	13,6	2,9
	l.l.s.	40	72,5	22,5	5,0
Zuidwolde	l.o.	110	73,6	22,7	3,6
	l.l.s.	56	94,6	3,6	1,8

1) Alleen de gemeenten met een l.l.s. met 30 of meer leerlingenboerenzoons uit de betrokken gemeente zijn opgenomen;
bron: L.E.I.-enquête.

2) Zie blz. 32 voor nadere toelichting.